

אסטרטגיה לאומית לקידום חינוך פיננסי בישראל מסמך לדיון

מחלקת חינוך פיננסי

אוקטובר 2012

תוכן עניינים

3.....	תמצית מנהלים.....	
5.....	מבוא.....	1.
5.....	הגדרת חינוך פיננסי.....	1.1.
9.....	חשיבות החינוך הפיננסי.....	1.2.
11.....	מחלקת חינוך פיננסי.....	1.3.
12.....	תהליך גיבוש אסטרטגיה לאומית לקידום חינוך פיננסי בישראל.....	1.4.
13.....	אסטרטגיה לאומית לקידום חינוך פיננסי בישראל.....	2.
13.....	החזון.....	2.1.
14.....	מטרות על.....	2.2.
22.....	יעדים.....	2.3.
40.....	תרשים מסכם.....	2.4.
41.....	חינוך פיננסי בישראל - תמונת מצב.....	3.
41.....	ממצאים לרמת האוריינות הפיננסית בישראל.....	3.1.
44.....	שותפים לקידום חינוך פיננסי בישראל.....	3.2.
50.....	מיפוי יוזמות קיימות לחינוך פיננסי בישראל.....	3.3.
54.....	נספחים.....	4.
54.....	טבלת יעדי האסטרטגיה הלאומית ומועדי השלמתם.....	4.1.
59.....	גורמים העוסקים בחינוך פיננסי בישראל.....	4.2.

תמצית מנהלים

כמעט מידי יום, אנו נדרשים לקבל החלטות פיננסיות, החל בבחירה בין אמצעי תשלום, דרך טיפול בחשבון בנק וכלה בהקצאת משאבים להשקעות, לביטוח או לחיסכון פנסיוני. כדי להתמודד עם החלטות אלו, דרושים לנו כלי ניתוח ומידע. זו מטרת חינוך פיננסי: הקניית כלים ומיומנויות, הנגשת מידע, והטמעת דפוסי התנהלות פיננסית נבונים.

חינוך פיננסי רלוונטי לכל אדם בכל שלב בחייו. אנו נחשפים לנושאים כספיים כבר בגיל צעיר מאוד, כשמתלווים להורים בקניות או כשמקבלים מתנות ודמי כיס. ככל שאנו מתבגרים, עלינו לקבל החלטות פיננסיות רבות ומורכבות יותר ולהיערך לאירועים בלתי-צפויים שעשויים לקרות. שינויים שחלו בשנים האחרונות חידדו צורך זה: מורכבות גדלה של מוצרים פיננסיים, משברים פיננסיים, גידול בפערים כלכליים ועליית תוחלת החיים הגבירו את הצורך להתאים מוצרים פיננסיים לצרכים ולהעדפות אישיים, ועימם גדל הצורך בחינוך פיננסי.

נתונים שונים שנאספו מעידים על קושי של הציבור לנהל נכון את כספו ולקבל החלטות פיננסיות מושכלות. 52% מבעלי חשבון בנק היו באוברדראפט בשנה האחרונה, כמחציתם באופן קבוע. קרוב למחצית מהציבור נעזרו בהלוואה כלשהי (שאינה משכנתה), כאשר 20% איחרו בתשלום חשבונות שונים. רבים אחרים העידו שלא יוכלו להתמודד עם הוצאה חד פעמית בלתי מתוכננת של כ-8,000 ₪. כתוצאה ממצב זה, הממשלה החליטה לקדם את החינוך הפיננסי של הציבור ולגבש תכנית לאומית בנושא.

חינוך פיננסי הוא תהליך ארוך טווח, המצריך התגייסות של גורמים רבים לקידומו, בממשלה ומחוץ לה. לפיכך, חשוב להתוות לו מטרות ברורות, כך שכל השותפים לתהליך יפעלו בתיאום. האסטרטגיה הלאומית מתווה חזון למדינת ישראל בחינוך פיננסי וצעדים שיש לנקוט להשגתו. האסטרטגיה הלאומית הינה לחמש השנים הקרובות, ומגדירה מטרות הנדרשות להשגת החזון בטווח הארוך. רבים מפירות תהליך זה ייקצרו רק בעוד שנים רבות, אך האסטרטגיה מכוונת להשגת שיפור גם בטווחי זמן קצרים. כדי לאפשר לבחון אם התכנית משיגה את מטרותיה, הוגדרו לכל מטרה צעדים מדידים ולוחות זמנים בצדם.

חזון מדינת ישראל הוא של חברה בעלת אוריינות פיננסית גבוהה, שפרטיה מקבלים החלטות פיננסיות מושכלות המאפשרות רווחה כלכלית בת-קיימא. כדי להשיג את החזון הוגדרו שבע מטרות, בשתי קטגוריות:

א. מטרות חינוך פיננסי - העלאת מודעות, הנגשת ידע פיננסי, הקניית מיומנויות פיננסיות ושינוי דפוסי התנהלות פיננסית של הציבור. מטרות אלה מכוונות לציבור כולו, בשלבי חיים שונים, אך גם לקבוצות ייעודיות הזקוקות לדגשים מיוחדים, כגון: חרדים, מיעוטים, עולים, נשים ובעלי הכנסות נמוכות.

ב. מטרות מסייעות - קידום שיתופי פעולה ומחקר בנושא ומדידה והערכה של פעילויות חינוך פיננסי.

חינוך פיננסי הוא כלי משלים לרגולציה ולפיקוח על שווקים פיננסיים, ואינו מחליף אותם. בין היתר תסייע הבנה פיננסית מוגברת של צרכנים לניצול מיטבי של הוראות רגולטוריות פיננסיות.

חינוך פיננסי אף עשוי לתרום לצמצום התנהגות עדרית ובכך לשפר את יציבות המערכת הפיננסית ויעילותה.

התכנית כוללת צעדים מגוונים לאפשר חינוך פיננסי לכל אדם בצמתי חיים שונים. כבר ב-2013 יופעל אתר אינטרנט מרכזי לחינוך פיננסי שיכיל מידע וכלים רבים, כגון: מחשבוניס, סרטונים, משחקים ומצגות. כלים אלו יסייעו בקבלת החלטות פיננסיות שונות. מדי שנה יצוין שבוע חינוך פיננסי לאומי, הצפוי לכלול אירועים ברשויות מקומיות, במקומות עבודה ובמקומות נוספים. האירועים ילוו בתחרויות, מתן אות הוקרה לגוף פעיל במיוחד בחינוך פיננסי, תחרות כרזות לחינוך פיננסי וכדומה.

בנוסף, מחלקת חינוך פיננסי במשרד האוצר תקדם מגוון רחב של פעילויות, בשיתוף גופים שונים. כך למשל, ניתן לקדם סדנאות לזוגות צעירים במרכזי צעירים ברשויות מקומיות ובמתנ"סים, חלוקת עלוני מידע בסניפי הביטוח הלאומי ובמוקדי שירות אחרים, סדנאות והרצאות לסטודנטים במוסדות להשכלה גבוהה ובאגודות סטודנטים, סדנאות הכנה לפרישה במקומות עבודה ועוד. בבתי ספר ובגנים יקודמו תכניות לימוד מותאמות בשיתוף משרד החינוך. בשלב זה, קיימת תכנית לימודים לכיתות י' בחלק מהתיכונים, שתורחב בהדרגה לבתי ספר נוספים. עדכון והרחבת התכניות נעשים בימים אלה במשרד החינוך.

מחלקת חינוך פיננסי במשרד האוצר, שהוקמה כגוף מרכזי לקידום מדיניות כוללת לחינוך פיננסי בישראל, תוביל את יישום התוכנית בשיתוף גופים נוספים בממשלה, וביניהם משרד החינוך, בנק ישראל, רשות ניירות ערך והמועצה הלאומית לכלכלה, וגופים במגזר הפרטי ובמגזר השלישי. לשם כך, יוקמו קבוצות דיון לחינוך פיננסי במתכונת שולחנות עגולים, שיאפשרו שיתוף מידע וקידום יוזמות משותפות.

התכנית המפורטת בעמודים הבאים מרחיבה על הרקע לקידום חינוך פיננסי לציבור, העבודה על התכנית ועיקרי התכנית, כולל חזון, מטרות, יעדים וכיווני פעולה קונקרטיים עם לוחות זמנים מוגדרים. בפרק האחרון, מתוארת בהרחבה תמונת המצב העדכנית של חינוך פיננסי בישראל, בהתאם לממצאי סקרים, למידע שנאסף באמצעות קול קורא ולמיפוי השותפים הפוטנציאליים למהלך זה.

1. מבוא

1.1. הגדרת חינוך פיננסי

הגדרת ה-OECD למושג "חינוך פיננסי" היא:

תהליך בו צרכנים משפרים את הבנתם לגבי מוצרים פיננסיים ולגבי עקרונות לפיהם מתנהלים שווקים פיננסיים, באמצעות מידע, הדרכה או ייעוץ אובייקטיבי, ומפתחים מודעות לסיכונים ולהזדמנויות פיננסיים. כל זאת, כדי לפתח מיומנות וביטחון עצמי לקבל החלטות מושכלות, להכיר בצורך בסיוע מקצועי ולדעת לאן לפנות לשם כך, ולנקוט בפעולות אפקטיביות לשיפור הרווחה הפיננסית האישית של כל צרכן.

הגדרה זו מציבה מטרה רחבה של הקניית ידע ומיומנויות לציבור הרחב, בנוגע להחלטות כספיות (פיננסיות) בהן אנו נתקלים בחיי היומיום. כל אדם נדרש לקבל החלטות בנוגע לכספו כמעט מדי יום, החל מהחלטות פשוטות יחסית, בניהול תקציב ובניהול משק בית, וכלה בהחלטות מורכבות ברכישה ובשימוש במוצרים ושירותים פיננסיים שונים. בהתאם להגדרה זו, חינוך פיננסי כולל נושאים כגון: כלכלת משפחה, ובפרט ניהול תקציב והצבת מטרות כספיות; הכרת הכסף ואמצעי תשלום שונים; ניהול חשבון בנק; צרכנות נבונה; חיסכון והשקעה, לרבות חיסכון פנסיוני ועקרונות בסיסיים להשקעה בניירות ערך; חוב ואשראי; סיכונים וביטוח; זכויות וחובות בשוק העבודה; מושגים כלכליים-פיננסיים בסיסיים והכרת מוסדות פיננסיים מרכזיים הפועלים בשווקים הפיננסיים ומוסדות הפועלים להסדרת הפעילות הפיננסית בישראל. כאמור, כל אדם עומד בפני אינספור החלטות פיננסיות במהלך חייו. לפיכך, חינוך פיננסי רלוונטי וחשוב לכלל הציבור. תחילת כל תהליך חינוך פיננסי בהעלאת מודעות לריבוי ההחלטות הפיננסיות שאדם נדרש לקבל ולמגוון הידע הדרוש לקבלת החלטה מושכלת. קבלת החלטה מושכלת דורשת ידע נרחב והבנה מעמיקה של הסוגיה, שלרוב נעדרים מסל המיומנויות של אדם ממוצע, בדומה למיומנויות מוגבלות ברפואה או בתחום המשפט. ברור לכל כי יש להתייעץ עם רופא או עורך דין בנוגע למצב רפואי או משפטי. אולם, בתחום הפיננסי מרבית הציבור אינו מודע לפערי המידע והיכולות מהם הוא סובל וכן אינו מודע לגורם המקצועי היכול לסייע. לפיכך, מטרת חינוך פיננסי איננה להקנות ידע מקיף וכולל בנושאים פיננסיים, אלא להעניק לאדם ידע וכלים בסיסיים ומספקים, תוך העלאת המודעות לגורמי ייעוץ מתאימים, שיסייעו לו במידת הצורך. ניתן לחלק נושאים אלו לרמות ידע וכלים שונות, כמתואר באיור 1, בהתאם למנעד הידע אליו יש להתייחס ולתוצאות הרצויות לחלקים שונים באוכלוסייה:

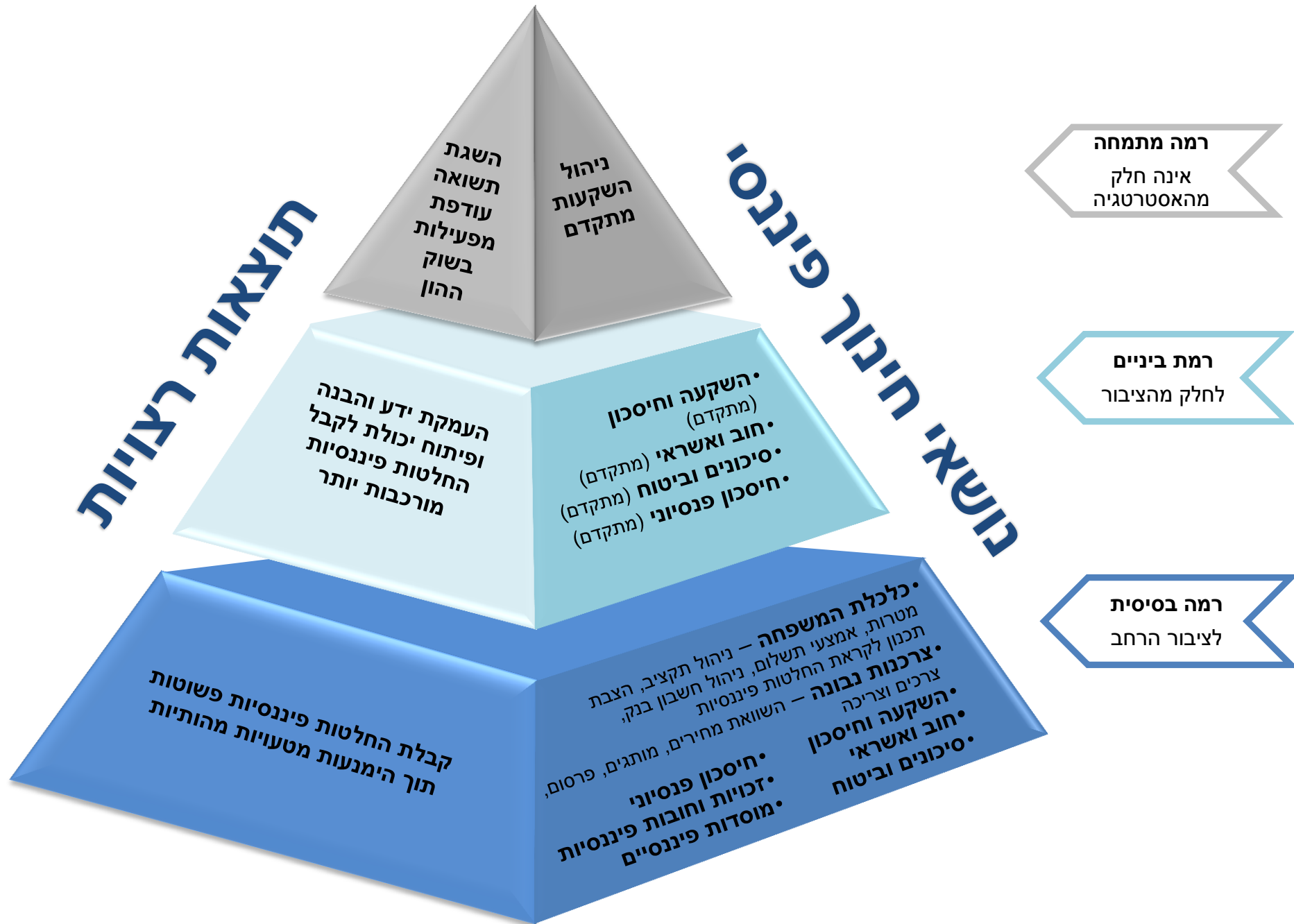
- א. רמה בסיסית, אותה יש להנחיל לכל הציבור, הכוללת מידע בסיסי במגוון רחב של נושאים. עיקר החינוך הפיננסי ימוקד בהקניית דפוסי התנהלות פיננסית בסיסית נבונה ובמסירת מידע בסיסי למניעת טעויות מהותיות. ברמה זו יש לאפשר "טיפול נמרץ", בהשאלה מתחום הרפואה, באמצעות המלצות לברירות מחדל ("מרשם בסיסי"), שיסייעו לפרט להתנהל כראוי מבחינה כלכלית.
- ב. רמת ביניים, אותה רצוי שירכוש חלק משמעותי מהציבור, המיועדת לציבור המעוניין בידע נוסף. חינוך פיננסי ברמה זו ימוקד במסירת מידע פיננסי ברמת

מורכבות גבוהה יותר, במטרה לעודד התנהלות פיננסית נבונה של צרכנים ולאפשר קבלת החלטות פיננסיות מורכבות יותר. חינוך פיננסי ברמה זו מכוון למניעה מראש של כשלים הנובעים מדפוסי התנהלות פיננסית לקויים, בדומה לטיפול מניעתי.

ג. רמת המתמחה, מתאימה לאלו המעוניינים להרחיב את ידיעותיהם כדי להשיג רווחים ולהשיג תשואה עודפת באמצעות ניהול השקעות מתקדם, ובה לא תעסוק האסטרטגיה הלאומית לקידום חינוך פיננסי בישראל.

יש להבחין בין "חינוך פיננסי" לבין "אוריינות פיננסית". "אוריינות פיננסית" מוגדרת כמצבור מודעות, ידע, דעות והבנה בתחום הפיננסי, הכולל מיומנויות, מוטיבציה וביטחון הנחוצים לקבלת החלטות פיננסיות מושכלות, להשגת רווחה כלכלית אישית ולהשתתפות מלאה בחיים הכלכליים.¹ למעשה, "אוריינות פיננסית" היא התוצאה ש"חינוך פיננסי" שואף להשיג.

¹ ההגדרה המופיעה כאן מבוססת על שילוב ההגדרה של מחקר פיננסי והגדרה מוצעת של INFE (רשת מידע לחינוך פיננסי שהוקמה על ידי ה-OECD), מאחר שטרם גובשה הגדרה מוסכמת של ה-OECD למונח "אוריינות פיננסית".

חינוך פיננסי רלוונטי לכל אדם בכל שלב במעגל החיים, המתואר באיור 2. ילדים נחשפים לנושאים פיננסיים-כספיים כבר בגיל צעיר מאוד, כשהם מתלווים להוריהם בקניות או כשהם מקבלים מתנות ודמי כיס. ככל שאדם מתבגר, עליו לקבל מספר רב יותר של החלטות פיננסיות בנושאים מגוונים, ברמת מורכבות עולה, הדורשות מיומנויות והתמחויות שונות. לפיכך, על חינוך פיננסי ללוות כל אדם בהחלטות פיננסיות-כלכליות לאורך כל חייו, החל מהכנה לקראת החלטותיו הראשונות ועד הפיכתו לאדם בעל אוריינות פיננסית גבוהה, המקבל החלטות פיננסיות באופן מושכל. נושאי חינוך פיננסי והמיומנויות המוקנות באמצעותו משתנים בהתאם למעגל החיים. לילדים, חינוך פיננסי עוסק בהכרת הכסף, מלמד את ערכו ויתרונות החיסכון ככלי להשגת מטרות ומסייע בפיתוח חשיבה צרכנית ביקורתית. לבני נוער, חינוך פיננסי מלווה את הפיכתם לצרכנים עצמאים ומסייע בקבלת החלטות פיננסיות ראשונות, כגון פתיחת חשבון בנק ושימוש לראשונה בכרטיס אשראי אל מול אמצעי תשלום אחרים. לצעירים העוזבים את בית ההורים ונמצאים בראשית דרכם העצמאית, כגון חיילים וסטודנטים, חינוך פיננסי מאפשר התמודדות מושכלת עם הכנסה מצומצמת והקניית דפוסי התנהלות כלכלית נכונים. לבוגרים, חינוך פיננסי מסייע בקבלת החלטות פיננסיות מושכלות בהקשרים מגוונים כגון: כניסה לשוק העבודה, הקצאת זמן בין פנאי לעבודה, עיתוי ואופן נישואים והקמת משפחה, רכישת דירה, חיסכון לטווח קצר-בינוני ולטווח ארוך, תוך שימת דגש על תכנון מראש. בהמשך, חינוך פיננסי מסייע לפורשים מעבודה בהיערכות לקראת הפרישה, בעת הפרישה ובהתמודדות עם הירידה בהכנסה לאחריה. בנוסף, כל אדם עלול להיתקל במהלך חייו בהתמודדויות פיננסיות בלתי צפויות, כגון גירושים, הוצאה כספית בלתי צפויה ופטירת קרוב משפחה, בהן חינוך פיננסי יכול לסייע ולהקל על קבלת החלטות. לפיכך, **האסטרטגיה הלאומית מכוונת לקידום חינוך פיננסי של כלל הציבור בישראל בכל צמתי החיים.**

איור 2: מעגל החיים

מיומנויות פיננסיות הנדרשות לקבלת החלטה פיננסית מושכלת משתנות במהלך החיים. בחלקן, מיומנויות אלו מתבססות על ידע וכלים שנרכשו בשלב מוקדם בחיים, ובחלקן אלו מיומנויות חדשות אשר יש לרכוש לשם קבלת החלטה שבפניה עומדים. לפיכך, כל שלב בחיים דורש דגשים ייחודיים בחינוך פיננסי. ביצירת חינוך פיננסי מותאם למעגל החיים יש לבחון נושאים, מטרות, תכנים, שפה, אמצעי הוראה ודרכי הפצה בהתאם לצומת החיים וקהל היעד. העדר התאמה עלול לפגום באפקטיביות החינוך הפיננסי.

מעבר לצורך בהתאמת חינוך פיננסי למעגל החיים, יש להתאימו לקבוצות ייחודיות בחברה כדי שיהיה אפקטיבי עבורן. כך, למשל, נשים, הנבדלות מגברים ברמת הכנסה, בתוחלת חיים ובתפיסות רווחות לגבי תפקידן בתא המשפחתי, ונוטלות הפסקות ארוכות מעבודה בשל חופשות לידה, זקוקות לחינוך פיננסי ייעודי המותאם למאפיינים אלו. בדומה, חרדים, בני מיעוטים ועולים חדשים, שלהם תרבות, אורח חיים ושפה שונים, ולעיתים אף דפוסי התנהלות הנובעים ממציאות כלכלית שונה בארץ מוצאם, זקוקים להתאמת תכניות חינוך פיננסי עבורם. לכאורה, לבעלי הכנסות נמוכות אין מרחב תמרון גדול בהחלטות פיננסיות שונות, אך דווקא עבור אוכלוסייה זו חינוך פיננסי עשוי להוביל לשינוי משמעותי. לכן, במקביל לשאיפה להכיל באסטרטגיה הלאומית את הציבור בכללותו, אחת ממטרות האסטרטגיה הינה חינוך פיננסי ייעודי לקבוצות מסוימות בחברה.

1.2. חשיבות החינוך הפיננסי

בשנים האחרונות גוברת המודעות לחשיבות החינוך הפיננסי, ומדינות רבות הכריזו על אסטרטגיה לאומית לקידום חינוך פיננסי. ה-OECD אף הקים רשת מידע לחינוך פיננסי (להלן - INFE) והאיחוד האירופי גיבש קבוצת מומחים לחינוך פיננסי (להלן - EGFE). במסמך עקרונות של INFE ובדוח של האיחוד האירופי (להלן - **עקרונות בינלאומיים לחינוך פיננסי**), המוצגים בתיבה 1, מפורטים עקרונות כלליים לקידום חינוך פיננסי, המכילים נימוקים שונים לחשיבות העיסוק בתחום זה.

נימוק מרכזי לחשיבות חינוך פיננסי טמון **בצורך בהתאמת החלטות פיננסיות לצרכיו והעדפותיו של כל אדם**. בשנים האחרונות, עוברת בהדרגה האחריות להחלטות כלכליות שונות מממשלות לצרכנים. תהליך זה נובע, בין היתר, מהכרה במגוון צרכים ובשונות בהעדפות פיננסיות בין אדם לאדם. ממשלות יכולות להציע פתרונות לאדם ממוצע בלבד, אולם כדי שאדם יקבל החלטה פיננסית אופטימלית, עליו להתאים את בחירתו למאפייניו האישיים, שאינם זהים בהכרח למאפייני "האדם הממוצע". מתוך כך, עולה חשיבותו של חינוך פיננסי, כאמצעי להתמודדות עם ריבוי החלטות כלכליות-פיננסיות, בפניהן עומד כל אדם. **כניסה מוקדמת של הדור הצעיר לעולם הפיננסי**, בפתיחת חשבון בנק ובתשלום חשבון טלפון נייד לדוגמה, דורשת הבנה פיננסית בסיסית כבר מגיל צעיר. חינוך פיננסי יכול לסייע לציבור בהבנת האחריות המוטלת עליו ובהקניית הידע הבסיסי הדרוש לקבלת החלטות אלו, ובהעלאת המודעות למקורות מידע ולגורמים מקצועיים להכוונה וייעוץ לסיוע נוסף.

גורם נוסף שהופך את ההתנהלות הכלכלית של צרכן לסבוכה, מעבר לריבוי החלטות שעליו לקבל, הינו **גידול במורכבות השוק הפיננסי ומוצריו**. השוק הפיננסי הוא שוק דינמי, המתפתח באופן תדיר. גלובליזציה, שיפורים טכנולוגיים וריבוי ערוצי הפצה מהווים רק חלק מהסיבות לגידול במורכבות שוק זה. בפתיחת חשבון בנק, בלקיחת הלוואה, בהנפקת כרטיס אשראי, או בבחירת מוצרי חיסכון או ביטוח, צרכן עומד מול חלופות שונות עם מגוון פרמטרים, סיכונים וסיכויים. כתוצאה מכך, הצרכן מתקשה להבחין ביתרונות ובחסרונות של כל חלופה ולבחור באופן מושכל ביניהן.

חינוך פיננסי הינו **כלי משלים לרגולציה להגנת הצרכן** שמטרתה קידום מוצרים פיננסיים הוגנים ובהירים לצרכן, ושעליה אמונים רגולטורים פיננסיים שונים: אגף שוק ההון, ביטוח וחיסכון במשרד האוצר, רשות ניירות ערך והפיקוח על הבנקים בבנק ישראל. חינוך פיננסי יקנה לצרכנים מודעות לרגולציה זו ולכלים שהיא מספקת להם לבחירת המוצר המתאים לצרכיהם, ויסייע בידם להבין כלים אלה ולעשות בהם שימוש מושכל, לרבות פניה לגורמי מקצוע להתייעצות נוספת במידת הצורך.

חשיבות החינוך הפיננסי גוברת גם עקב **שינויים דמוגרפיים** בחברה המודרנית. עלייה בתוחלת החיים מרחיבה את הצורך בתכנון מקדים ומושכל לקראת גיל פרישה. לפיכך, חינוך פיננסי מתמשך, שילווה את הצרכן בנקודות תפנית שונות בחייו, יסייע בהתמודדות גם עם שינויים דמוגרפיים.

עדויות לאוריינות פיננסית נמוכה בציבור מחדדות אף הן את הצורך בחינוך פיננסי. פערי ידע והעדר יכולות אלו מצביעים גם על תועלות עתידיות מחינוך זה, לצרכן ולמדינה כאחד. השנה נערך לראשונה סקר לאומי למדידת אוריינות פיננסית (להלן - **הסקר הלאומי**) על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (להלן - **הלמ"ס**), בהזמנת המועצה הלאומית לכלכלה, ובשיתוף משרד האוצר ובנק ישראל. הסקר נועד לסייע בגיבוש מדיניות לקידום חינוך פיננסי, תוך זיהוי פערי מידע וצרכים עיקריים. הסקר הלאומי גובש על בסיס המלצות ה-OECD וסקרים דומים שנערכו במדינות שונות, והכיל שלושה נדבכים לצורך אמידת רמת האוריינות הפיננסית של הציבור: מצב פיננסי ודפוסי התנהלות פיננסיים של הציבור; ידע פיננסי; ועמדות כלפי נושאים פיננסיים. הסקר נערך בחודשים ינואר 2012 ועד מאי 2012, בקרב מדגם ארצי מייצג של כ-1,200 בני 20 ומעלה. ממצאים חלקיים של הסקר הנוגעים למצב הפיננסי ודפוסי ההתנהלות הפיננסית של הציבור פורסמו בספטמבר השנה, ותוצאותיו המלאות צפויות להתפרסם עד סוף שנת 2012.² בין היתר, עולה מהסקר הלאומי כי 52% מבעלי חשבון עובר ושב בבנק העידו כי היו באוברדרפט לפחות פעם אחת במהלך השנה האחרונה, 21% העידו כי זה המצב בדרך כלל. בנוסף, 45% נעזרו בהלוואה (שאינה משכנתה) בשנה האחרונה. במקביל, ל-22% מבני 20 ומעלה אין כרטיס אשראי כלל, כאינדיקציה להעדר נגישות למוצרים פיננסיים בסיסיים. ממצאים לרמת האוריינות הפיננסית בישראל, המורכבים מממצאי הסקר הלאומי שפורסמו בחלקם וממצאים אחרים

² באתר הלמ"ס, פורסמו [השאלון וממצאים חלקיים](#) של הסקר הלאומי.

מסקרים מצומצמים שפורסמו, מפורטים בסעיף 3.1, כחלק מהצגת תמונת המצב של חינוך פיננסי בישראל.

בנוסף לנימוקים לחשיבות חינוך פיננסי לצרכנים, ישנם נימוקים לחשיבות נושא זה למדינות. **משברים פיננסיים בכלל, והמשבר ב-2008 בפרט**, הבליטו את הצורך בחינוך פיננסי. חינוך פיננסי מצמצם נטילת סיכונים מיותרים ולקיחת הלוואות לא מתאימות על-ידי הציבור בשל העדר ידע פיננסי והבנת מאפייני מוצרים פיננסיים. בשל כך, מדינות שונות, כגון: ארה"ב, אוסטרליה, דרום אפריקה, ניו-זילנד וכן ב-OECD, הבינו שחינוך פיננסי הוא אמצעי להפחתת סיכויים למשברים פיננסיים ולצמצום הנזק הנגרם בעקבותיהם. חינוך פיננסי אף חשוב להשבת אמון צרכנים במערכות פיננסיות שונות, בפרט לאחר משברים פיננסיים. לפיכך, חינוך פיננסי עשוי לסייע גם בשמירה על **יציבות המערכת הפיננסית** ועל "בריאות" השווקים הפיננסיים.³ התאמת הבחירות הפיננסיות של כל אדם לצרכיו תצמצם גם התנהגות עדרית וכתוצאה מכך תוביל להקטנת תנודתיות בשווקים פיננסיים. כך למשל, תכנון פיננסי מוקדם יפחית את נטיית החוסכים למשוך כספים מהשקעות בשוק ההון בעתות שפל.

כאמור, חינוך פיננסי יעודד את השתתפות הציבור בשווקים הפיננסיים, דרך שימוש במוצרים פיננסיים מגוונים, בהתאמה לצרכיהם והעדפותיהם. בעקבות זאת, יצרני מוצרים ושירותים פיננסיים יעדכו ויפתחו מוצרים ושירותים בהתאם לדרישת צרכנים. תהליך זה יוביל להתייעלות והתפתחות השווקים הפיננסיים, **להגברת תחרות במשק** ועשוי אף לסייע בצמיחתו במידה מסוימת.

חינוך פיננסי עשוי לעזור במיוחד לבעלי הכנסות נמוכות, שתקציבם מוגבל. לפיכך, חינוך פיננסי יכול אף לתרום **לצמצום פערים חברתיים**. בהקשר זה יש להזכיר את **המחאה החברתית של קיץ 2011**, שהעלתה למודעות הציבורית נושאים כלכליים שונים, בדגש על יוקר המחיה ושחיקת מצבו של מעמד הביניים. מודעות זו יוצרת מעין "רגע לימודי", במהלכו הציבור פתוח, קשוב ומעוניין בחינוך פיננסי. הנימוקים שהובאו לעיל מצביעים על חשיבותו של חינוך פיננסי ועל הצורך הנובע מכך לקידום יעד מדיניות זה. עבור הצרכן, חינוך פיננסי הינו כלי הכרחי לשיפור רווחתו. למשק, חינוך פיננסי יגביר תחרות ויעילות בשווקים ויסייע להמשך שגשוג כלכלת ישראל.

1.3. מחלקת חינוך פיננסי

לאור חשיבות החינוך הפיננסי, מבקשת הממשלה לקדם חינוך זה ככלי חשוב, ואף הכרחי, לשיפור רווחת הציבור בישראל, באמצעות גורם שירכו את עבודת הממשלה בנושא. לפיכך, ובהתאם להחלטת הממשלה מס' 3926 מה-8 בדצמבר 2011, לפעול להגברת חינוך פיננסי של הציבור בישראל, הוקמה בסוף 2011 מחלקת חינוך פיננסי באגף שוק ההון, ביטוח וחסכון במשרד האוצר (להלן - **מחלקת חינוך פיננסי**). תפקיד מחלקת חינוך פיננסי להוות גורם מתכלל, המרכז ומתווה מדיניות כוללת לקידום חינוך פיננסי עבור מדינת ישראל ומנחה את יישומה. לשם כך, עליה:

³ [Financial Literacy and Consumer Protection: Overlooked Aspects of the Crisis](#), OECD, June 2009.

- לקדם מודעות לחשיבות חינוך פיננסי ולהנגיש מידע פיננסי לציבור הרחב;
- לקדם תכניות חינוך פיננסי ולהוות גורם יעיל בהבניית שותפויות בין הממשלה, המגזר העסקי והמגזר השלישי לשם כך;
- למדוד ולהעריך תכניות חינוך פיננסי ולבקר את אופן יישום המדיניות לקידום החינוך הפיננסי, במטרה להבטיח יישום יעיל.

1.4. תהליך גיבוש אסטרטגיה לאומית לקידום חינוך פיננסי בישראל

במטרה ליצור מסגרת פעולה כללית עבור גורמים שונים הפעילים בחינוך פיננסי, גובשה אסטרטגיה לאומית לקידום חינוך פיננסי בישראל (להלן - **האסטרטגיה הלאומית**), בדומה לרשימה ארוכה של מדינות בהן קידום חינוך פיננסי הוא יעד מדיניות מהותי. האסטרטגיה הלאומית קובעת מטרות ארוכות טווח ופורטת יעדים להשגתן. המטרות והיעדים מכוונים להגברת חינוך פיננסי בישראל, כדי לספק לציבור כלי קבלת החלטות פיננסיות מושכלות ולשנות דפוסי התנהלות פיננסית בעייתיים של הציבור.

האסטרטגיה הלאומית מגובשת בשני שלבים עיקריים. בשלב הראשון, באוקטובר 2012, מפורסמת גרסה ראשונה של מסמך האסטרטגיה הלאומית כמסמך לדיון. מסמך זה נערך לאחר איסוף מידע רלוונטי וניתוחו, לרבות ניתוח הניסיון הבינלאומי בגיבוש אסטרטגיה לאומית לחינוך פיננסי של ה-OECD, האיחוד האירופי, אוסטרליה, ארה"ב, בריטניה, ניו-זילנד, ספרד וקנדה.⁴ כמו כן, נאסף מידע על המצב הקיים בישראל המתואר בסעיף 3. בשלב השני, יערך תהליך התייעצות בנוגע למסמך האסטרטגיה הראשוני עם גורמים שונים מהמגזר הציבורי, המגזר הפרטי, המגזר השלישי והציבור הרחב. תהליך זה יימשך עד דצמבר 2012. לאחר הטמעת שינויים נדרשים, שיעלו מתהליך ההתייעצות, יועבר מסמך האסטרטגיה הלאומית לאימוץ על ידי הממשלה. האסטרטגיה הלאומית תהווה בסיס לתכניות עבודה מפורטות ומפת דרכים לקידום חינוך פיננסי בחמש שנים הבאות, הן של גורמי ממשלה שונים והן של גורמים פעילים בחינוך פיננסי במגזרים הפרטי והשלישי. האסטרטגיה הלאומית תובא להערכה מחודשת ועדכון באמצע שנת 2018.

איור 3 מציג את שלבי גיבוש האסטרטגיה הלאומית, לרבות לוחות זמנים להשלמת כל שלב:

⁴ ניתוח הניסיון הבינלאומי בהקשר זה מבוסס על ניירות מדיניות של ה-INFE, דוח של ה-EGFE מהאיחוד האירופי, ומסמכי אסטרטגיות לאומיות, סופיים או טיוטות, ב**אוסטרליה**, **ארה"ב**, **בריטניה**, **ניו-זילנד**, **ספרד** ו**קנדה**.

נדגיש כי במועד כתיבת הטיוטה הראשונית של האסטרטגיה הלאומית קיימים נתונים חלקיים בלבד על רמת האוריינות הפיננסית בישראל. כפי שהוזכר, הלמ"ס ערכה בתחילת 2012 סקר לאומי לאמידת האוריינות הפיננסית בישראל, אשר ממצאיו פורסמו בחלקם וממצאים נוספים עתידים להתפרסם בהמשך. לפיכך, תכנית האסטרטגיה הלאומית המוצגת להלן גובשה בהתבסס על הנתונים הקיימים ועל מגמות בחינוך פיננסי במדינות שונות בעולם, תוך התאמתן למאפייני החברה הישראלית. לאחר פרסום יתר נתוני הסקר הלאומי יתכן שיעודכנו יעדי האסטרטגיה הלאומית בהתאם.

2. אסטרטגיה לאומית לקידום חינוך פיננסי בישראל

2.1. החזון

חברה בעלת אוריינות פיננסית גבוהה, שפרטיה מקבלים החלטות פיננסיות מושכלות המאפשרות רווחה כלכלית בת-קיימא.

כאמור, אוריינות פיננסית מוגדרת כמצבור מודעות, ידע, דעות והבנה בתחום הפיננסי, הכולל מיומנויות, מוטיבציה וביטחון הנחוצים לקבלת החלטות פיננסיות מושכלות, להשגת רווחה כלכלית אישית ולהשתתפות מלאה בחיים הכלכליים. חינוך פיננסי צפוי לשפר רווחה כלכלית אישית הן בשל התנהלות אישית נבונה יותר והן בשל התייעלות השווקים הפיננסיים כתוצאה מהתנהלות נבונה של הצרכנים. כך תושג רווחה כלכלית בת-קיימא - באופן קבוע ולאורך זמן.

הממצאים המעידים על אוריינות פיננסית נמוכה של הציבור בישראל, כפי שנסקרים בסעיף 3.1, מדגישים את עומק הפער בין המציאות הנוכחית לחזון. החזון של חברה בעלת אוריינות פיננסית ארוך טווח מטבעו, וניתן לדמותו לריצה למרחקים ארוכים הדורשת השקעת מאמץ מתמשך. על אחת כמה וכמה, כאשר מדובר בשיפור משמעותי לאוכלוסייה כולה, הנדרש לשם השגת החזון.

השגת החזון כרוכה בשילוב כוחות והירתמות האוכלוסייה כולה, הממשלה, המגזר הפרטי והמגזר השלישי. מורכבות הנושאים הפיננסיים מקשה גם על המתעניינים בנושא, ומציבה אתגר קשה במיוחד בפני אלה שרמת האוריינות המילולית והמתמטית שלהם נמוכה ממילא. לפיכך, האתגר במימוש החזון יהיה בהשגת שיפור משמעותי באוריינות הפיננסית של ציבור רחב, בהתחשב בשוני הרב ביכולות ובהעדפות של צרכנים שונים.

המטרות, היעדים וכיווני הפעולה הנגזרים מהם, המתוארים בהמשך מסמך זה, מתווים צעדים הדרגתיים וברורים כדי לקרב את המציאות אל החזון. חלק מפירות צעדים אלה ייקצרו רק בעתיד הרחוק, לאחר הטמעת דפוסי התנהלות פיננסית נבונה בדור הצעיר, שהם הצרכנים הפיננסיים של המחר. יחד עם זאת, אסטרטגיה זו מכוונת להשגת שיפור גם בטווחי זמן קצרים יותר. שיפור זה יושג באמצעות העמדת מידע וכלים לסיוע בקבלת החלטות פיננסיות מושכלות והגברת מודעות לקיומם, כמו גם

הגברת המודעות לחשיבות חינוך פיננסי ככלל. כל זאת, באמצעים מגוונים התואמים את היכולות וההעדפות של קבוצות שונות באוכלוסייה.

2.2. מטרות על

האסטרטגיה הלאומית כוללת שבע מטרות על רחבות לקידום חינוך פיננסי. מטרות אלו תואמות עקרונות בינלאומיים לחינוך פיננסי (ראו תיבה 1 בסוף פרק זה). כל מטרה בפני עצמה מהווה צעד לקידום חינוך פיננסי בישראל, ושילובן מהווה תכנית למימוש החזון לחברה בעלת אוריינות פיננסית, בה צרכנים מקבלים החלטות פיננסיות מושכלות המאפשרות רווחה כלכלית בת-קיימא. מומלץ כי מטרות אלו יהיו קווים מנחים לעיצוב וגיבוש כל תכנית חינוך פיננסי בישראל מעתה ואילך.

מטרות האסטרטגיה הלאומית, נחלקות לשתי קטגוריות: **מטרות החינוך הפיננסי**, המהוות תוצאות רצויות בכל תהליך של חינוך פיננסי, ו**מטרות מסייעות לתהליך חינוך פיננסי**, המהוות עקרונות לקידום חינוך פיננסי, המטרות המסייעות לתהליך ילוו את מימושו של כל אחת מהמטרות בקטגוריה הראשונה.

א. מטרות החינוך הפיננסי

2.2.1. העלאת מודעות לחינוך פיננסי

מודעות לקיומו של חינוך פיננסי ולצורך בו הינו תנאי יסודי בכל תהליך חינוך פיננסי. תכני חינוך פיננסי, עקרונותיו, מטרותיו ויוזמות בתחום אינם מוכרים למרבית הציבור. לפיכך, העלאת המודעות לחינוך פיננסי, על רכיביו השונים, הינו שלב ראשוני והכרחי בתהליך חינוך פיננסי. הכרת חשיבות הנושא והתועלות הצפויות מעיסוק בו יסייעו גם ברתימת גורמים שונים לעיסוק בחינוך פיננסי וברתימת הציבור לפעול להגברת האוריינות הפיננסית שלו.

קהל היעד הרלוונטי לחינוך פיננסי הינו כלל הציבור בישראל. נושאים כגון ניהול תקציב, בחירת אפיקי חיסכון, הלוואות ותכנון לגיל פרישה רלוונטיים לכל אדם. כל אחד, בכל גיל, בכל רמת השכלה ובכל רמת הכנסה, עומד בפני החלטות פיננסיות מדי יום, בין אם מדובר בצריכה, בעבודה או בפנאי. העלאת המודעות לעצם קיומה של החלטה פיננסית, לידע הדרוש לקבלתה ולמידע אודות גורמים מקצועיים להכוונה וייעוץ, יסייעו בקבלת החלטות מושכלות.

2.2.2. הנגשת מידע פיננסי מותאם למעגל החיים

ידע כלכלי-פיננסי בסיסי הינו נקודת המוצא לכל תהליך חינוך פיננסי. ידע זה כולל מידע בסיסי המסייע בקבלת החלטה פיננסית נבונה, חד החל ממושגי יסוד כלכליים-פיננסיים, דרך הכרת מוצרים ושירותים פיננסיים וכלה בהבנת חובות וזכויות כלכליות-צרכניות. על כל אדם להכיר במוגבלות ידיעותיו ולהכיר את הגורמים המקצועיים המתאימים שיכולים לסייע לו בשעת צורך. כפי שהוסבר לעיל, המידע הדרוש לקבלת החלטה פיננסית מושכלת משתנה בהתאם לשלב בחיים בו מצוי הצרכן. ככל שאדם מתבגר, היקף המידע הדרוש מתרחב ומורכבותו עולה, וכן ישנו מידע הרלוונטי להחלטות מסוימות ולא לאחרות.

לפיכך, יש לפעול להנגשת מידע פיננסי בהתאם לצרכים המשתנים במהלך החיים וליכולות ולהעדפות של אנשים שונים, כך שיסייע באופן יעיל בקבלת החלטות פיננסיות מושכלות.

הנגשת ידע כלכלי-פיננסי ברור ומהימן הינה צעד משלים להעלאת המודעות לחינוך פיננסי, שכן כל אדם שמודע לחשיבות החלטותיו הפיננסיות ייפנה לקבל מידע רלוונטי להחלטות שבפניו. בעולם המודרני, צרכן נאלץ להתמודד עם ריבוי מידע פיננסי, המוצג באופן בלתי אחיד וחסר ארגון, משתנה באופן תדיר, ולעיתים אף מכיל סתירות ואינו עדכני. לכן, יש צורך ליצור מקור מידע פיננסי אמין, נהיר, מאורגן, עדכני ובשפה המותאמת לידע הפיננסי של הציבור. מקור מידע כזה יהווה בסיס לקבלת החלטות פיננסיות מושכלות ויוביל לשיפור הרווחה הכלכלית. לצד מקור מידע מרכזי זה, יש לעודד מקורות מידע נוספים שישלימו את התמונה ויאפשרו מגוון ערוצי מידע, ברמות מורכבות שונות.

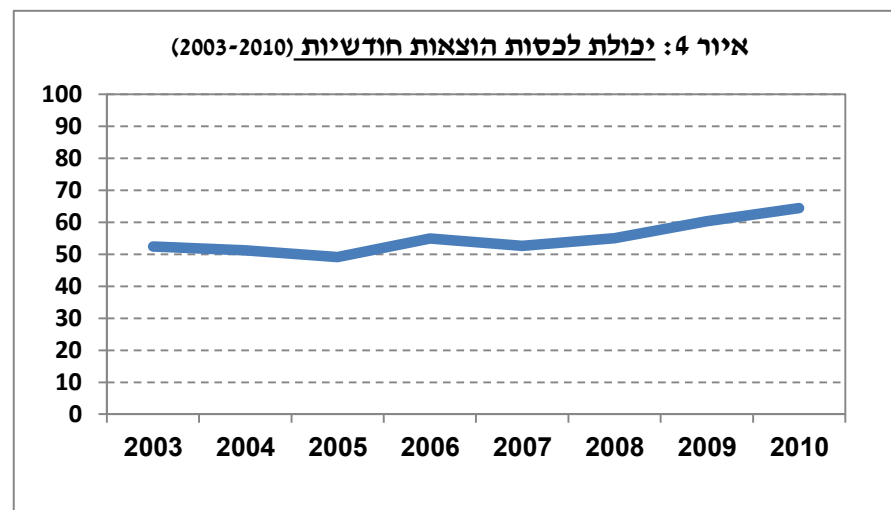
2.2.3. הקניית מיומנויות ליבה פיננסיות

התנהלות פיננסית מושכלת מחייבת יכולות בסיסיות, המוגדרות כמיומנויות ליבה, שיוצגו להלן. הגדרת מיומנויות ליבה מסייעת במיקוד תכניות שונות לחינוך פיננסי לקידום יכולות אלו. יחד עם זאת, יש לציין כי ניתן להקנות מיומנויות אלו במידות שונות ולהרחיבן עם הזמן.

להלן תיאור מיומנויות הליבה לחינוך פיננסי, בהתאם לרמת מורכבותן:

א. **ניהול תקציב ומעקב פיננסי** - ניהול תקציב מחייב מעקב שוטף אחר הכנסות והוצאות ויכולת לאזן ביניהן. שמירה על תקציב מאוזן היא הדרישה הבסיסית ביותר בהתנהלות פיננסית, בין אם במעקב ובתכנון פשוט ובין אם בעזרת כלים אינטראקטיביים. ניהול תקציב מאוזן מונע שיעורי חוב גבוהים, שעלולים להוביל לחדלות פירעון ולקשיים, הן לצרכן והן למערכת הפיננסית כולה.

ממצאים אמפיריים שונים מעידים על רמת מיומנות ניהול תקציב נמוכה בישראל. על-פי הסקר החברתי של הלמ"ס, כ-64.4% בלבד העידו כי ביכולתם לכסות את הוצאותיהם החודשיות (איור 4). על אף עליה בשיעור זה בשנים 2003 עד 2010, יש מקום רב לשיפור.

- ב. **צרכנות נבונה וחשיבה צרכנית ביקורתית** - בעולם המודרני, צרכן עומד מול שפע מוצרים ושירותים, ובכללם מוצרים ושירותים פיננסיים. רכישה מבוקרת של מוצרים, בהתאם לצרכים, השוואת מחירים וחישוב עלות מול תועלת, משקפים התנהגות צרכנית נבונה. רובד נוסף של צרכנות נבונה הוא פיתוח חשיבה צרכנית ביקורתית, לרבות מודעות לתכנים שיווקיים וזיהוי כשלים, החל בניגודי אינטרסים וכלה בניסיונות תרמית.
- ג. **הכרת מערכת מושגים פיננסיים** - מערכת מושגים פיננסית מהווה ידע הכרחי להתנהלות בעולם הפיננסי. פעולות נפוצות, כגון: פתיחת חשבון בנק, הנפקת כרטיס אשראי, יצירת חיסכון, או לקיחת הלוואה, דורשות הכרת מושגים בסיסיים, כמו: ריבית, תשואה, מסגרת אשראי ומדד המחירים לצרכן. לפיכך, יש ליצור מקבץ מושגים פיננסיים שעל אדם להכיר, בהתאם לשלב בחייו ובהתאם למידת השתתפותו בשווקים פיננסיים.
- ד. **הכרת מקורות מידע הולמים וגורמים מקצועיים להכוונה וייעוץ** - בעולם פיננסי מורכב ודינמי, לא ניתן לצפות כי כל אדם יכיר את שלל המושגים הפיננסיים ויתמצא במגוון הוראות הדין בתחום. לפיכך, מעבר לרכישת ידע כלכלי-פיננסי בסיסי, על אדם להיות מודע לקיומם של מקורות ייעוץ והכוונה, לזהות מקורות מידע אמינים ולהבין כיצד ניתן להסתייע בהם. כחלק ממיומנות זו, הכרת התפתחויות פיננסיות שוטפות במשק הישראלי תסייע לאדם לעמוד על שינויים הנוגעים לאלטרנטיבות שונות העומדות בפניו, ותוביל לקבלת החלטה פיננסית מושכלת.
- ה. **תכנון פיננסי, בדגש על השקעה וחסכון** - תכנון מראש לקראת הוצאות עתידיות יכול לסייע לאדם להתמודד עם החלטות פיננסיות, דרך רכישת ידע הדרוש לכך והקצאת משאבים הולמים. לשם כך, יש להעלות את המודעות למגוון החלטות פיננסיות שאדם צפוי להתקל בהן במהלך חייו ולהעניק לו כלים וידע להתמודדות אתן. בנוסף, כדי להקנות מיומנות זו, יש להתייחס להעדפת הנאה מידית על פני חיסכון ותכנון לטווח רחוק. בעולם המודרני, אדם מנהל במהלך חייו סכומים משתנים של כספים, תוך היתקלות בשלל אפשרויות צריכה וחסכון. ניהול כספים חכם דורש מודעות לחשיבות חיסכון, במקביל להכרת מגוון כלי חיסכון והשקעה שונים, יתרונותיהם וסיכונים הגלומים בהם. חיסכון פנסיוני הוא אחת מההחלטות הפיננסיות המרכזיות בחיים. כסימן לחשיבותו הרבה של חיסכון פנסיוני, הוחלה חובת הפרשה לחיסכון פנסיוני על כל העובדים השכירים ומעסיקיהם בישראל בשלהי 2007. לפיכך, האסטרטגיה הלאומית מכוונת להקנות לכל אדם מידע בסיסי אודות חובותיו וזכויותיו בקשר לחיסכון פנסיוני, סוגי מוצרים פנסיוניים, תפקידי המעסיק, וערוצי הפצה וייעוץ בנוגע לחיסכון פנסיוני.

1. **ניצול אופטימלי של זכויות ומשאבים כלכליים** - התנהלות פיננסית נבונה

טומנת בחובה היכרות עם הוראות דין, לרבות חוקים, תקנות והוראות רגולטוריות שונות. הכרת דיני עבודה וגמלאות הביטוח הלאומי, כללי בנקאות הנוגעים לעמלות וחובת הפרשה לחיסכון פנסיוני הינן דוגמאות בודדות למגוון הזכויות שעל אדם להכיר. חשיבות זכויות אלו בולטת נוכח השיפור האפשרי במצבו הכלכלי עם מימושן. במקביל, על אדם להכיר את חובותיו הכלכליות, כגון תשלום ביטוח לאומי, כדי למזער חובות ולבחור באופן מושכל בין אלטרנטיבות פעולה.

2. **הפחתת חובות ושימוש מבוקר באשראי** - בהמשך ישיר להכרת כלי חיסכון

והשקעה ומאפייניהם, צמצום חובות ואשראי הם צעדים משלימים להתנהלות פיננסית מושכלת. אחד הלקחים מהמשבר הפיננסי העולמי בשנת 2008 היה הצורך בהכרת מושגי חוב ואשראי בכלל, ומושגים מתחום המשכנתאות בפרט. 38.6% מהלווים שלקחו הלוואה בשלוש השנים האחרונות העידו כי מטרת ההלוואה הייתה כיסוי חריגה ממסגרת אשראי בחשבונם.⁵ ממצא זה מדאיג במיוחד מאחר שרבים אינם מבינים שחריגה ממסגרת האשראי הינה הלוואה לכל דבר, ולכן אינם עומדים על תנאיה. אחד מסוגי האשראי הנפוצים בישראל הוא המשכנתה, אשר בשל גודלה מהווה בדרך כלל אחת מההחלטות הפיננסיות המרכזיות בחיים. אשראי לציבור למטרת דיור היווה בשנה האחרונה כ-72% מסך האשראי הבנקאי למשקי בית וכ-28% מסך האשראי הבנקאי.⁶ נתח זה אף עלה בשנים האחרונות. לפיכך, נושא זה מצריך תשומת לב ייחודית כחלק מהקניית מיומנויות ליבה פיננסיות.

למיומנות הפחתת חובות ולקידום אשראי מבוקר השלכות משמעותיות. הימנעות מחובות והלוואות שאינן תואמות את מצבו הכלכלי של אדם תסייע בשיפור רווחתו בטווח הארוך. יתרה מזאת, התנהלות אחראית של הציבור בנושאי חובות ואשראי תסייע בשמירה על יציבות גופים פיננסיים ועל עמידתם בהתחייבויותיהם כלפי הצרכנים. כמובן שאין האמור גורע מחובתם של גופים פיננסיים לפעול באחריות בעת העמדת אשראי.

מיומנויות הליבה שהוצגו לעיל מהוות תמצית של היכולות הפיננסיות הדרושות לכל אדם כדי להתנהל פיננסית באופן מושכל, ברמה בסיסית. ניתן כמובן להרחיב רשימה זו ולכלול מיומנויות נוספות. אולם, מיומנויות אלו מהוות בסיס מוצק לקבלת החלטות פיננסיות נפוצות.

2.2.4. שינוי דפוסי התנהלות פיננסית של הציבור

כדי לממש את החזון של חברה בעלת אוריינות פיננסית גבוהה יש להטמיע בציבור דפוסי התנהלות פיננסית נבונים, לאחר שנוצרה מודעות לנושא ובהתאם

⁵ שיעור ההלוואות הנלקחות לשם כיסוי חריגה ממסגרת האשראי.

⁶ נתוני בנק ישראל, ממוצע עבור החודשים מאי 2011 – אפריל 2012, מעודכן לתאריך 24.6.2012.

לידע ולכלים שהוקנו. חינוך פיננסי המשפר אוריינות פיננסית מכוון בסופו של דבר לשינוי התנהגותי, ומעודד שימוש אקטיבי ומושכל במודעות, בידע, בכלים ובמיומנויות שנרכשו. בהקשר זה עולה חשיבותו המכרעת של ידע מחקרי בתחום, כמפורט במטרה לעריכת מחקר, מדידה והערכה של חינוך פיננסי (סעיף 2.2.7). תכניות חינוך פיננסי המבוססות על ממצאי הכלכלה ההתנהגותית יסייעו לשנות התנהגות צרכנים באמצעות עמידה על הכשלים ההתנהגותיים הנפוצים ועל האמצעים לצמצומם. ידע ממחקרים בתחום, בארץ ובעולם, עשוי לתרום גם לפיתוח מכשירים פיננסיים המותאמים למאפיינים התנהגותיים, בדגש על תכניות חיסכון. מוצרים מופשטים מסוג זה, יסייעו לציבור בבחירת מוצר פיננסי המתאים להעדפותיהם ומצבם הכלכלי כאמצעי משלים לשינוי דפוסי ההתנהלות הפיננסית.

2.2.5. קידום אוריינות פיננסית בקרב קבוצות ייעודיות

החברה בישראל מורכבת מקבוצות אוכלוסייה רבות, מובחנות במאפייניהן, כגון: דת, שפה, אזור מגורים, השכלה ורמת הכנסה. קיימת שונות גם בידע הפיננסי ובהעדפות הכלכליות של חברי הקבוצות. לפיכך, יש צורך לגבש תכניות חינוך פיננסי המותאמות לחתכי אוכלוסייה שונים. התאמת התכניות תתבטא במטרותיהן, בתוכן ובכלי הפצתן, כך שיסייעו באופן האפקטיבי ביותר לקבוצות ייעודיות.

מטרה זו מסייעת להקניית חינוך פיננסי לציבור הרחב בכללותו. יצירת תכניות המותאמות לקהלי יעד תסייע בניצול יעיל של משאבים המופנים לחינוך פיננסי ותוביל לקידום אופטימלי של החזון. בהקשר זה, חשובה במיוחד הנגשת מידע לקבוצות מודרות בחברה. חברי קבוצות אלו נוטים להיות מודרים גם ממידע פיננסי, בשל מכשולי שפה או העדר מודעות. במקרים רבים ידע בסיסי זה מהותי יותר עבורם ביחס ליתר הקבוצות בחברה. הבדלי מגדר ורמת הכנסה עשויים להשפיע גם הם על דפוסי התנהלות פיננסית ומצדיקים גם הם דגשים ייחודיים. אחד הנימוקים לחשיבות חינוך פיננסי כיעד מדיניות, כפי שהוזכר לעיל, הוא יכולתו לצמצם פערים חברתיים-כלכליים בחברה הישראלית. הקניית ידע כלכלי-פיננסי בסיסי והרגלים פיננסיים מושכלים תועיל לציבור בכללותו, אולם ניתן לשער כי בעלי הכנסה נמוכה יפיקו תועלת רבה יחסית מניהול תקציבם באופן מושכל.

בהתבסס על הנתונים האמפיריים הקיימים ועל הנעשה בעולם, הקבוצות הייעודיות שבהן מתמקדת אסטרטגיה זו הן: חרדים, מיעוטים, עולים, נשים ובעלי הכנסה נמוכה. להרחבה על כל אחת מקבוצות אלו ראו סעיף 2.3.5.

ב. מטרות מסייעות לתהליך חינוך פיננסי

2.2.6. יצירת שיתופי פעולה בחינוך פיננסי

גורמים רבים פעילים בחינוך פיננסי, במגזר הציבורי, במגזר הפרטי ובמגזר השלישי. כל גורם פונה לקהל יעד שונה, באמצעים שונים, אך כולם פועלים להגביר את האוריינות הפיננסית באמצעות חינוך פיננסי לשיפור רווחתו הפיננסית של הציבור בישראל.

תפקיד מרכזי שהוטל על מחלקת חינוך פיננסי הוא עידוד וקידום שיתופי פעולה לחינוך פיננסי בישראל בהתאם לעקרונות בינלאומיים לחינוך פיננסי, המוצגים בתיבה 1. פעולה סינרגטית של גורמים הפועלים בתחום צפויה להניב מספר תועלות. ראשית, תתאפשר הפרייה רעיונית הדדית, כשכל גורם יישאב מהרעיונות והניסיון של יתר הגורמים. שנית, יתאפשר איגום של מומחיות ומשאבים. לבסוף, שיתוף פעולה יצמצם כפילויות ובזבוז משאבים ויסייע ביצירת תיאום בין כל הגורמים הפועלים בתחום לקידום החזון.

מיפוי השותפים לחינוך פיננסי והיוזמות הקיימות, המוצגים בנייר זה בסעיף 3.2 וסעיף 3.3 בהתאמה, מהווים שלב ראשון ליצירת סינרגיה בקידום חינוך פיננסי בישראל. בשלב הבא, תיבנה תשתית לשיתופי פעולה בהתאם ליעדים המפורטים למטה זו בהמשך.

2.2.7. עריכת מחקר, מדידה והערכה של חינוך פיננסי ואוריינות פיננסית

מחקר, מדידה והערכה של חינוך פיננסי ואוריינות פיננסית מהווים חלק בלתי נפרד ממדיניות לקידום חינוך פיננסי. מטרה זו כוללת שלוש תת-מטרות שלובות:

א. מחקרי כלכלה התנהגותית - השאיפה להשפיע על ההתנהלות הפיננסית של הציבור מחדדת את חשיבות הכלכלה ההתנהגותית (שלעיתים מכונה גם "פסיכולוגיה כלכלית") בגיבוש מדיניות חינוך פיננסי. בשל תרומתו לאפקטיביות החינוך הפיננסי, יש להסתייע במחקר מלווה בכל שלב בגיבוש חינוך פיננסי, בשלב תכנון תכנית, בעת ביצועה ובשלב הערכה. יש להבין תהליכי חשיבה בקבלת החלטה פיננסית, הן אלו המשותפים לכלל הציבור והן אלו הייחודיים לכל מגזר וקבוצה באוכלוסייה. בנוסף על כך, יש לחקור את צרכיהם של אנשים שונים, העדפותיהם ויחסיהם לסיכון, ולפענח הטיות נפוצות בהתנהלות הפיננסית של אנשים.

ב. אמידת רמת האוריינות הפיננסית של הציבור בישראל - אמידה זו תאפשר קביעת היקף חינוך פיננסי נדרש ואיתור נושאים שיש להדגיש בתכניות שונות לחינוך פיננסי. האמידה תסייע גם במיפוי קהלי יעד שונים וצרכיהם. בהמשך, רמת האוריינות הפיננסית הראשונית תהווה נקודת ייחוס שכל שינוי ברמת האוריינות הפיננסית ייבחן ביחס אליה.

ג. **הערכת אפקטיביות תכניות שונות לחינוך פיננסי** - יש לבחון תועלות של תכניות ופעולות חינוך פיננסי, מבחינת מודעות, ידע, התנהגות ועמדות, בהתאם למטרות כל תכנית ולמטרות העל של האסטרטגיה הלאומית.

תהליך מדידה אחיד, רציף ומתמשך ישפוך אור על ההתקדמות לחברה בעלת אוריינות פיננסית ויאתר נקודות חוזק ותורפה של המדיניות לקידום חינוך פיננסי. כך, מדידת חינוך פיננסי תסייע בעדכון האסטרטגיה הלאומית בעתיד. קיים קושי למדוד התקדמות בחינוך פיננסי, בשל אופיו ארוך הטווח של יעד זה. יתרה מכך, האינדיקטורים הבודדים המצביעים על שינויי התנהגות מושפעים גם מגורמים חיצוניים, כגון נסיבות אישיות והתפתחויות מאקרו-כלכליות, ולא רק מחינוך פיננסי. ניתן להתגבר במידה מסוימת על קשיי מדידה אלו על ידי התמקדות באבני דרך המשקפות את מידת ההשתתפות בחינוך פיננסי, כגון: שיעור משתתפים בתכניות חינוך פיננסי, היקף כיסוי תקשורתי לתכניות, מספר כניסות לאתרי אינטרנט לחינוך פיננסי, חשיפה לקהלי יעד רצויים וכדומה. ישראל מצטרפת לרשימה ארוכה של מדינות אשר הכירו בחשיבותה של מטרות זו. מדידת חינוך פיננסי הינה אחד מהעקרונות הבינלאומיים לחינוך פיננסי. בנוסף על כך, INFE הקימה צוות חשיבה מיוחד שיעסוק בסוגיה זו ובפיתוח כלי מדידה ייעודיים. היות שמדידת אפקטיביות חינוך פיננסי הינה בחיתוליה, בישראל כמו גם ביתר העולם, מחלקת חינוך פיננסי תמשיך לעקוב אחר ההתפתחויות בתחום ותפעל לקידום הנושא בישראל.

תיבה 1: עקרונות יסוד בינלאומיים לחינוך פיננסי

1. יש להנגיש חינוך פיננסי כך שיהיה זמין בכל שלבי החיים ולקדמו באופן אקטיבי ומתמשך.
2. בשל הצורך בתהליך מתמשך, המלווה אדם לאורך כל חייו, יש להתחיל את החינוך הפיננסי מוקדם ככל האפשר. יש לשקול הפיכת חינוך פיננסי לרכיב חובה בתכנית הלימודים במערכת החינוך הפורמלי.
3. יש לפעול, בהתאם להגדרת חינוך פיננסי, הן להנגשת מידע וייעוץ פיננסי והן ליצירת שינוי התנהגותי ולהוביל לקבלת החלטות פיננסיות מושכלות.
4. יש לבנות תכניות חינוך פיננסי כך שיספקו רמת אוריינות פיננסית רצויה, כפי שנגזרת מהאסטרטגיה הלאומית. במקביל, על תכניות חינוך פיננסי להיות מוכוונות כך שיתאימו לצרכיהם הספציפיים של פרטים שונים.
5. יש למקד תכניות חינוך פיננסי לנושאים בעלי חשיבות עליונה, בהתאם לנסיבות

⁷ העקרונות המפורטים בתיבה 2 הם צירוף העקרונות המלאים אשר גובשו על-ידי ה-OECD והאיחוד האירופי: [Recommendation on Principles and Good Practices for Financial Education and Awareness](#), OECD, July 2005. [Communication from the Commission of the European Communities - Financial Education](#), December 2007.

- הלאומיות, ותוך שימת דגש על תכנון פיננסי הולם.
6. יש לערוך מחקר מקדים אודות המודעות הנוכחית בקרב הציבור, כדי לזהות את צרכי הצרכן, העדפותיו ונושאים רגישים הדורשים תשומת לב ייחודית ולבנות את תכניות החינוך הפיננסי בהתאם.
 7. יש להעניק למחנכים הפיננסיים משאבים והכשרה מתאימה כדי שיספקו תכניות חינוך פיננסי בהצלחה.
 8. יש לספק חינוך פיננסי לציבור הרחב באופן שוויוני ובלתי-מוטה, לקדם ולפתח תכניות חינוך פיננסי ביעילות. בדומה לתוכן החינוך הפיננסי, יש להתאים את דרכי הפצת התכניות בהתאם להעדפות קהל היעד. חינוך פיננסי, המסופק על-ידי נותני שירותים פיננסיים, צריך להיות מוגש באופן שקוף, הוגן ובלתי-מוטה. יש לפעול כדי להבטיח שהחינוך הפיננסי הוא תמיד למען טובת הצרכן.
 9. יש לקדם חינוך פיננסי במסגרת רגולטיבית-מנהלתית, ככלי לקידום צמיחה כלכלית ויציבות פיננסית, במקביל לרגולציה מוסדית וצרכנית. קידום חינוך פיננסי איננו מהווה תחליף לרגולציה של שוקי ההון והפיננסים, אשר הכרחית להגנה על הצרכן, אלא מהווה כלי משלים למטרה זו.
 10. במקרים בהם ניתן לזהות רמת אוריינות פיננסית בלתי-מספקת, יש לנקוט באמצעי מדיניות נוספים לחינוך פיננסי. רגולציה להגנת הצרכן, רגולציה מוסדית או מנגנוני ברירות מחדל להתמודדות עם הטיות התנהגותיות מהווים דוגמאות לכלים חלופיים.
 11. יש לקדם שיתוף פעולה ברמה לאומית בין מחזיקי עניין, על מנת להשיג חלוקת תפקידים ברורה ולקדם שיתוף ידע ולקחים בין ספקי חינוך פיננסי על מנת לחלוק פרקטיקות מוצלחות. כמו כן, שיתוף פעולה בין מחזיקי העניין יסייע בהקצאת משאבים ותעדופם. בנוסף לשיתוף פעולה ברמה לאומית, יש לקדם שיתוף פעולה בינלאומי בתחום החינוך הפיננסי.
 12. יש לפתח את תפקיד המוסדות הפיננסיים בתהליך החינוך הפיננסי, ולהפכו לחלק בלתי נפרד משירותיהם לצרכנים. יש לעודד את הרחבתה של אחריות המוסדות הפיננסיים מעבר למתן מידע וייעוץ פיננסי, כך שיפעלו לעידוד צרכנים בעלי מודעות פיננסיות, בדגש על התחייבויות ארוכות טווח והתחייבויות המהוות נתח מהותי מהכנסת הצרכן, בהווה או בעתיד.
 13. על ספקי חינוך פיננסי להעריך באופן מתמיד את מסגרות הפעולה שלהם ולעדכןן כדי לגבש את הפרקטיקות הטובות ביותר.

2.3. יעדים

במטרה ליצור מדיניות לאומית ישימה לקידום חינוך פיננסי בישראל ולהוציא לפועל את מטרות האסטרטגיה שהוצגו לעיל, גובשו מספר יעדים למימוש כל אחת מהמטרות. לכל יעד מוצגים כיווני פעולה קונקרטיים נדרשים, שיישומם יסייע במימוש החזון ליצירת חברה שפרטיה מקבלים החלטות פיננסיות מושכלות ונהנים מרווחה כלכלית בת-קיימא. בגיבוש היעדים נלקחו בחשבון צרכי הציבור ושונות קהלי היעד, כפי שבאים לידי ביטוי גם במטרות האסטרטגיה. כיווני הפעולה המתוארים עבור היעדים השונים כוללים אמצעי הפצה מגוונים, במטרה להגיע לקהלי יעד שונים באופן המתאים ביותר עבורם. היעדים שיפורטו להלן מתווים מסגרת מובנית למגוון תכניות חינוך פיננסי. יעדים אלו רחבים, מקיפים ושואפים להכיל את כל נושאי החינוך הפיננסי. מימוש היעדים ייעשה בהכוונת מחלקת חינוך פיננסי תוך הירתמות כלל השותפים הרלוונטיים, בהתאם לתחומי התמחותם, לנושאי הפעילות ולקהל היעד, באמצעות שיתוף משאבים חומריים ואנושיים כאחד.

טבלה מרכזת של מטרות האסטרטגיה, היעדים, כיווני הפעולה ומועדי השלמתם מוצגת בסעיף 4.1.

יעדים עבור מטרות חינוך פיננסי

2.3.1. יעדים להעלאת מודעות לחינוך פיננסי

❖ מודעות גבוהה של פעילים בחינוך פיננסי לאסטרטגיה הלאומית -

האסטרטגיה הלאומית מהווה מסגרת למדיניות לקידום חינוך פיננסי בישראל. רבים מהציבור בישראל אינם מודעים כלל לעיסוק בתחום ואחרים מכירים נושאים מוגבלים הכלולים בו. פרסום האסטרטגיה בתפוצה רחבה יסייע בהעלאת המודעות לעיסוק בחינוך פיננסי. בנוסף, הפצת האסטרטגיה הלאומית תביא לקידום יוזמות קיימות לחינוך פיננסי ותעודד יוזמות חדשות בתחום בתיאום עם מטרות האסטרטגיה, תוצאות שיעלו אף הן את המודעות והנגישות לתכנים פיננסיים של הציבור כולו. להלן כיווני פעולה לקידום מודעות פעילים בחינוך פיננסי לאסטרטגיה:

- פרסום האסטרטגיה הלאומית באמצעות אתר אינטרנט של מחלקת חינוך פיננסי, רשת אנשי קשר של פעילים בתחום החינוך הפיננסי ובאמצעות קמפיין פרסומי, עד יוני 2013.
- עריכת כנס מקצועי בחינוך פיננסי בנושא האסטרטגיה ואופן יישומה, תוך שנה מאימוץ האסטרטגיה על-ידי הממשלה.
- השגת שיעור הכרות עם האסטרטגיה הלאומית של כ-80% בקרב הפועלים בחינוך פיננסי בישראל, תוך שנתיים מאימוץ האסטרטגיה על-ידי הממשלה.

❖ מודעות ציבורית גבוהה לחינוך פיננסי - כדי להגיע לחשיפה רחבה

לתכניות חינוך פיננסי, יש ללוות יוזמות שונות בקמפיינים תקשורתיים באמצעי תקשורת מגוונים, בהתאם לנושא היוזמה וקהל היעד. כמו כן,

ניתן לקדם קמפיינים לאומיים להרחבת השיח על חינוך פיננסי, שילוו גם הם בכיסוי תקשורתי נרחב. קמפיינים אלה יסייעו בהעלאת המודעות לחינוך פיננסי ומיצובו כנושא משמעותי בשיח הציבורי, בהכרת מקורות מידע רלוונטיים לחינוך פיננסי ובהטמעת דפוסי התנהלות כלכלית נבונה. להלן כיווני פעולה לקידום מודעות הציבור לחינוך פיננסי:

- עריכת קמפיין שנתי מרכזי, אחד לפחות, לקידום תכנית או מסרים שונים של חינוך פיננסי, בשיעור חשיפה של 33% מקהל היעד, החל משנת 2013.
- עריכת "שבוע חינוך פיננסי" לאומי, בסמוך לחג הפסח, המאפשר שילוב מספר מסרי חינוך פיננסי הנוגעים למאפייני החג (יציאה מעבודות לחירות כלכלית, ניקיון וסדר בבלגן הפיננסי, מיתון הוצאות מרובות סביב החג וכו'). במסגרת השבוע יערכו פעילויות שיא שונות לחינוך פיננסי, יושקו יוזמות שונות לחינוך פיננסי וינתן כיסוי תקשורתי נרחב לנושאי חינוך פיננסי. פעילות זו תיערך בדגש על מערכת החינוך וגופים מובילי דעת קהל (כלי תקשורת, מקומות עבודה גדולים, רשויות מקומיות מרכזיות, כנסת ישראל וכו'). "שבוע החינוך הפיננסי" הראשון, יערך עד אפריל 2014.
- עריכת תחרות שנתי לפעילים בחינוך פיננסי, במהלך "שבוע החינוך הפיננסי". בתחרות ינתן פרס כספי או תעודת הוקרה לאזרח הפועל בהתנדבות לקידום חינוך פיננסי, לעמותה המקדמת חינוך פיננסי, ולגוף פרטי הפועל למען חינוך פיננסי. התחרות תיערך החל ממועד הפעלת "שבוע החינוך הפיננסי" לראשונה.
- עריכת תחרויות שונות בנושאי חינוך פיננסי, כגון תחרות כרזות, אפליקציות, סרטונים, שירים, פרסומות וכדומה, במסגרת "שבוע החינוך הפיננסי", החל ממועד הפעלת "שבוע החינוך הפיננסי" לראשונה.
- עריכת סקר מלווה לבדיקת אפקטיביות ושיעור החשיפה של כל אחד מהקמפיינים והפעילויות המנויות בסעיף זה.

❖ **שיח ציבורי ער על חינוך פיננסי** - שיח ציבורי הוא כלי להעלות מודעות לחינוך פיננסי, הן לחשיבותו והן לתכניו. יעד זה מורכב משני כיווני פעולה מרכזיים - הכשרת נאמני חינוך פיננסי וקידום שיתופי פעולה עם כלי תקשורת.

איתור אנשים המשפיעים על מעגלים שונים של צרכנים והכשרתם בחינוך פיננסי יכולים לסייע להפכם לנאמני חינוך פיננסי. כך, לדוגמה, "נאמן" יקדם חינוך פיננסי במקום מגוריו, במוסדות לימוד בו לומדים ילדיו, עם חבריו ומכריו וכדומה. מועמדים מתאימים עשויים להימצא בקרב פעילי ציבור בקהילה ומנהיגי ציבור (מקומית או ארצית), בעלי זיקה לנושאים כספיים או חברתיים, פעילים בארגונים יציגים (ארגוני עובדים, סטודנטים,

מקצועיים או חברתיים שונים), סלבריטאים ואחרים. גופים ציבוריים, כמקום עבודה מאוגד, וכך גם מקומות עבודה גדולים פרטיים בדגש על תעשיות מתקדמות, יכולים לשמש פלטפורמה לקידום חינוך פיננסי במקומות עבודה. בכל גוף, יש לאתר עובד או מחלקה מתאימים, שיוכשרו ויהיו מוקד ידע בחינוך פיננסי ליתר העובדים בגוף. נציגים אלו יעברו הכשרה בנושאים פיננסיים רלוונטיים ויסייעו בקידום תכניות חינוך פיננסי לעובדים. ניתן ליצור תמריצים לגופים ממשלתיים לקיום הרצאות בנושא ולהנגשת מידע וייעוץ פיננסי באמצעות תחרות בין-משרדית לקידום חינוך פיננסי.

פעילות כלי תקשורת בערוצי מדיה שונים היא כלי חשוב נוסף להעלאת מודעות לחינוך פיננסי. יתרונם של כלי תקשורת הוא בהגיעם לקהל רחב, כולל קבוצות אוכלוסייה להן נגישות נמוכה יחסית למידע כלכלי. כלי תקשורת אף יסייעו להעלות מודעות לסוגיות "בעייתיות", באמצעות סקירות מיוחדות, או להעברת ידע פיננסי באופן חווייתי, באמצעות תכניות בידור שונות כגון חידונים, שעשועונים ועוד.

להלן כיווני פעולה לקידום שיח ציבורי על חינוך פיננסי:

- גיבוש מתווה להכשרת נאמני חינוך פיננסי, ולאחר מכן איתור ופניה יזומה לכ-100 מובילי דעת קהל רלוונטיים, כמפורט לעיל, והכשרתם בחינוך פיננסי, עד דצמבר 2014.
- הכשרת נאמני חינוך פיננסי בכל משרד ממשלתי וגיבוש מתווה לסדנאות חינוך פיננסי במקומות עבודה, עד דצמבר 2014.
- הכשרת נאמני חינוך פיננסי בכ-20% מהרשויות המקומיות ולפחות ב-15 הערים הגדולות, עד ספטמבר 2015.
- עריכת תחרות חינוך פיננסי בין גופים ממשלתיים במסגרת "שבוע החינוך הפיננסי", עד עריכת שבוע החינוך הפיננסי בשנת 2015.
- הכנסת "פינת חינוך פיננסי" לתכניות טלוויזיה ורדיו שונות העוסקות בנושאים כלכליים-צרכניים, בה יידונו נושאים שונים בהתאמה למועדי השנה (חגים, קבלת דוחות מידע מגופים פיננסיים, סוף שנת כספים, פתיחה וסיום שנת לימודים, פרסום סקר לאומי וכדומה), במהלך 2013-2014 ואילך.
- פרסום מוסף חינוך פיננסי בעיתונים מרכזיים, במסגרת "שבוע החינוך הפיננסי", החל ממועד עריכת "שבוע החינוך הפיננסי" לראשונה.
- קידום פרויקט משותף אחד לפחות עם כלי תקשורת בכל ערוץ מדיה, כגון: שעשועון טלוויזיוני, חידונים, וכדומה, במשך כמה חודשים לפחות, לקידום מודעות לחינוך פיננסי, עד יוני 2018.

2.3.2. יעדים להנגשת מידע פיננסי מותאם למעגל החיים

❖ **מקור מידע אינטרנטי בהיר, אמין ומקיף לחינוך פיננסי - יעד מרכזי**

לקידום חינוך פיננסי בישראל הינו הקמת אתר אינטרנט ייעודי לחינוך פיננסי. כיום, קיימים אתרים ומקורות מידע רבים העוסקים בנושאי חינוך פיננסי, שעלולים להקשות על איתור מידע ואף לספק מידע סותר ובלתי מעודכן. הקמת אתר אינטרנט מרכזי לחינוך פיננסי תסייע באיגום מידע קיים למקור אחיד, אמין, עדכני וסדור. האתר יספק לצרכן מידע פיננסי המותאם להחלטות פיננסיות שעליו לקבל, ובמידת הצורך יפנה למקורות נוספים. אתר האינטרנט יכיל גם כלים אינטראקטיביים שיסייעו לבחון את מצבו הפיננסי של צרכן, ויסייעו בקבלת החלטות פיננסיות. להלן כיווני פעולה ליצירת מקור מידע אינטרנטי לחינוך פיננסי:

- **הקמת אתר אינטרנט מרכזי לחינוך פיננסי, עד מאי 2013.**
- **עריכת קמפיין תקשורתי להעלאת המודעות לקיומו של אתר אינטרנט מרכזי לחינוך פיננסי ולערך המוסף שבו, עד דצמבר 2013.**
- **השגת שיעור הכרות עם אתר האינטרנט של 15% מהאוכלוסייה בגילאי 20-40 שהשתמשו בו לפחות פעם אחת, עד דצמבר 2015.**
- **הגעה ל-1,000,000 כניסות לאתר האינטרנט והכלים האינטראקטיביים תוך חמש שנים מפיתוח כלים אינטראקטיביים באתר האינטרנט.**

❖ **מידע פיננסי ממוקד ותמציתי בהתאם לצמתי החלטה - יש לגבש ולהפיץ**

ערכות מידע מותאמות לשלבי החיים כדי לסייע בקבלת החלטות פיננסיות בכל שלב: בית ספר, שירות צבאי או אזרחי, לימודים אקדמאיים, כניסה לשוק העבודה, נישואים, רכישת דירה, הקמת משפחה, היערכות לפרישה מעבודה ועוד. ערכות אלו יכללו מידע רלוונטי והסברים על גורמים מקצועיים להכוונה וייעוץ, באופן הצגה המותאם לקהל היעד. ערכות המידע יסייעו גם בהעלאת המודעות לחינוך פיננסי ובהטמעת דפוסי התנהלות כלכלית נבונה. הפצת ערכות המידע תיעשה באמצעות ממשקים קיימים של גופים שונים עם הציבור בשלבי חיים שונים וכן באמצעות אתר האינטרנט לחינוך פיננסי.

חינוך פיננסי רציף ומתמשך, המלווה את האדם לאורך כל שלבי חייו ומותאם להם, הוא תואם את עקרונות היסוד הבינלאומיים לחינוך פיננסי (ראה תיבה 1 לעיל).

להלן כיווני פעולה לקידום מידע פיננסי ממוקד בהתאם לצמתי החלטה:

- **גיבוש חמש ערכות מידע לפחות בחמש השנים הקרובות, בדגש על נושאים העולים מסקר האוריינות הפיננסית הלאומי שנערך על-ידי הלמ"ס בשנת 2012, עד דצמבר 2017.**

- הפצת כל ערכת מידע באמצעות גורמים רלוונטיים לקהל היעד, מעקב שוטף אחר שיעורי ההפצה והגעה ל-20% מקהל היעד לפחות, תוך שנתיים מהתחלת הפצת כל ערכה.
- השגת שיפור של 10% לפחות ברמת הידע, העמדות ודפוסי ההתנהגות של הציבור, בסקר אוריינות פיננסית לאומי שיערך ב-2015 (ראה גם יעדים בסעיף 2.3.7), בהשוואה לסקר הלאומי שנערך ב-2012, ביחס לנושאים הכלולים בערכות המידע.

2.3.3. יעדים להקניית מיומנויות ליבה פיננסיות

❖ רשימה מוגדרת ומפורטת של מיומנויות ליבה פיננסיות - יש להפיץ עלון

מידע חיוני על מיומנויות ליבה, כולל פירוט מטרות לכל מיומנות וצעדים למימושן. חומר עיוני זה יכול הפניות למקורות מידע נוספים לשם הרחבה. עלון זה יהווה כלי עזר למפתחי תכניות חינוך פיננסי, הן לחינוך פורמלי והן לחינוך בלתי פורמלי במסגרות פנאי. כהרחבה לרשימה זו, יש ליצור רשימת תכנים מומלצים ללימוד במסגרות פנאי לפי נושאי לימוד ולפי גיל.

להלן כיווני פעולה לקידום רשימה מוגדרת ומפורטת של מיומנויות ליבה פיננסיות:

- פרסום רשימת מיומנויות ליבה מפורטת, עד יוני 2013.
- פרסום רשימת תכנים מומלצים ללימוד במסגרות פנאי לפי נושאי לימוד וגיל, עד דצמבר 2013.
- שימוש ברשימת מיומנויות הליבה ותכנים מומלצים בקרב מפעילי תכניות חינוך פיננסי בשיעור של כ-50% מתוך סך התכניות לחינוך פיננסי במסגרות פנאי, עד דצמבר 2016.

❖ פיתוח מיומנויות ליבה באמצעות כלים אינטראקטיביים - כלים

אינטראקטיביים, כגון אפליקציות לאינטרנט, לטלפונים חכמים, למחשבי לוח ולרשתות חברתיות, יסייעו בהקניית מיומנויות ליבה פיננסיות לציבור הרחב. יתרון כלים אלו הוא בהיותם אמצעי לימוד חווייתי, שיכול להתאים את רמת הלימוד לדרישת הלומד. באופן זה הצרכנים יוכלו לרכוש ידע, לתרגלו ולתרגמו להחלטות פיננסיות מושכלות המותאמות למאפייניהם האישיים. יעד זה של פיתוח כלים אינטראקטיביים להנחלת מיומנויות ליבה שלוב יד ביד ביעד להקמת אתר אינטרנט לחינוך פיננסי. ראו גם יעד הקמת אתר אינטרנט לחינוך פיננסי בסעיף 2.3.2.

להלן כיווני פעולה לקידום פיתוח מיומנויות ליבה באמצעות כלים אינטראקטיביים:

- השגת ציון של 80% לפחות בסקר שביעות רצון בקרב משתמשי כלים אינטראקטיביים, עד ינואר 2015.

• השגת שיפור של 10% לפחות ברמת אוריינות פיננסית, כפי שתעלה מהסקר הלאומי לאוריינות פיננסית שיערך בשנת 2015 ביחס לסקר הלמ"ס משנת 2012, ביחס לכל אחד מנושאי החינוך הפיננסי אשר לגביהם פותח כלי אינטראקטיבי.

❖ **בוגרי מערכת החינוך בישראל בעלי אוריינות פיננסית - מערכת החינוך** הפורמלי מהווה ערוץ מרכזי לחינוך פיננסי לילדים ובני נוער. באמצעותה יכולים להיות מועברים תכני חינוך פיננסי, החל מגן (קדם יסודי) ועד תיכון. רצוי שתכנים אלו יכילו מושגי יסוד בתחום הפיננסי ויקנו מיומנויות להתנהלות פיננסית נבונה. כפי שיצוין בהמשך במיפוי התכניות הקיימות, בשנת הלימודים תשע"א החלה לפעול תכנית לימודים לחינוך פיננסי לכיתות י' בבתי ספר תיכוניים כפיילוט. כיום התכנית מועברת בלמעלה מ-10% מבתי הספר, באופן וולונטרי, לפי החלטת בית הספר. היעד הוא להרחיב תכנית זו, כך שבוגרי מערכת החינוך יצאו ממנה בעלי אוריינות פיננסית ראויה. יעד זה זוכה לתמיכה רחבה בקרב הציבור בישראל, כאשר כ-75% תומכים בהכללת תכנים לחינוך פיננסי במערכת החינוך.⁸

תיבה 2: תכנית מסגרת לחינוך פיננסי במערכת החינוך בישראל

החל משנת הלימודים תשע"א קיימת במערכת החינוך תכנית לימוד לחינוך פיננסי בכיתות י', שגובשה בשיתוף פעולה בין המועצה הלאומית לכלכלה, משרד החינוך ושותפים נוספים. תכנית זו גובשה גם כהכנה לקראת מבחני פיז"ה 2012 הבוחנים מיומנויות בסיסיות של בני 15 בהשוואה בינלאומית, ובהם נכלל לראשונה גם פרק רשות בנושא אוריינות פיננסית.

תכנית הלימוד לכיתות י' בנויה במתכונת מתוקשבת משולבת (Blended Learning) הכוללת לימוד פרונטאלי בכיתות בהיקף של כ-10 שעות ולימוד עצמי באמצעות האינטרנט (<http://finance.cet.ac.il/>), בהיקף של כ-20 שעות נוספות. 30 השעות נלמדות על פני סמסטר אחד באמצעות מורים העוברים הכשרה ייעודית לתכנית. תכנית הלימוד כוללת 10 יחידות לימוד בנושאים הבאים: תקציב, הבנק, יציבות מחירים ותפקידי בנק ישראל, הלוואות, חסכונות, השקעות, זכויות צרכנים, פרסומות, החשבון הסלולרי וסיכום. אתר האינטרנט של הקורס מכיל חומרי קריאה, תרגילים ועזרי לימוד רבים, ומאפשר למורים לעקוב ולבקר את הלימוד של תלמידים שונים כדי להתאים את ההוראה בכיתה לצרכיהם. בשלב זה, תכנית הלימוד לכיתות י' הינה תכנית רשות, שבית ספר בוחר אם ללמדה ואם לאו.

כדי לבחון את מתכונת הוראת חינוך פיננסי בכלל מערכת החינוך, הקימה מנכ"לית משרד החינוך צוות משותף למשרד החינוך ולמחלקת חינוך פיננסי במשרד האוצר, בראשות המזכירות הפדגוגית במשרד החינוך.

⁸ סקרי כלכליסט 2010 ו-2011. 78% ב-2010 ו-73% ב-2011.

הצוות המשותף דן בשילוב חינוך פיננסי במערכת החינוך וגיבש חלופות שונות. חלופות אלו נדונות כעת במשרד החינוך. בין היתר, משרד החינוך מתכנן לערוך הכשרות מתאימות למורים בתכנית לכיתות י'. משרד החינוך גם בוחן דרכים להתאמת התכנית למגזר החרדי, הן בתכניה והן בדרכי הקנייתה.

להלן כיווני פעולה לקידום אוריינות פיננסית לבוגרי מערכת החינוך בישראל:

- עריכת הכשרות מתאימות למורים המלמדים בכיתה י', להוראת התכנית הקיימת, במהלך שנת הלימודים תשע"ד-תשע"ה.
- התאמת תכנית הלימוד לחינוך פיננסי בכיתות י' למגזר החרדי ושילובה באולפנות וסמינרים לבנות, החל משנת הלימודים תשע"ד.

2.3.4. יעדים לשינוי דפוסי התנהלות פיננסית של הציבור

היעדים המפורטים בסעיף זה מתלווים לפעולות נוספות שעיקרן העלאת מודעות והנגשת מידע פיננסי (ראה סעיפים 2.3.1-2.3.2) אך מובילות גם להטמעת דפוסי התנהלות פיננסית מושכלת.

❖ **דפוסי התנהלות פיננסית תקינה בקרב הציבור** – התנהלות פיננסית תקינה

כוללת יישום המודעות, ידע ומיומנויות שרכש אדם באמצעות חינוך פיננסי. כל אלו יובילו את האדם לקבלת החלטות פיננסיות מושכלות, החל מהחלטות יומיומיות, כניהול תקציב, וכלה בהחלטות פיננסיות הרות-משקל, כגון ניהול הלוואות וחסכונות. הפיכת המיומנויות הפיננסיות להרגלים אשר על-פיהם פועל הציבור תסייע לקראת מימוש החזון של חברה בעלת אוריינות פיננסית גבוהה.

להלן כיווני פעולה להטמעת דפוסי התנהלות פיננסית תקינה בקרב הציבור:

- הפחתה של כ-10% בשיעור בעלי חשבון בנק אשר היו באוברדראפט במהלך השנה החולפת עד 2015, לפי הסקר הלאומי לאוריינות פיננסית שיערך, בהשוואה לסקר שנערך על-ידי הלמ"ס בשנת 2012.
- השגת גידול של כ-10% בתכיפות המעקב אחר חשבון העובר ושב בקרב בעלי חשבון עובר ושב בבנק עד 2015, לפי הסקר הלאומי לאוריינות פיננסית שיערך, בהשוואה לסקר שנערך על-ידי הלמ"ס בשנת 2012.
- הפחתה של כ-5% בשיעור בעלי חוב או חיוב כספי שלא שולם במועד בשנה חולפת עד 2015, לפי הסקר הלאומי לאוריינות פיננסית שיערך, בהשוואה לסקר שנערך על-ידי הלמ"ס בשנת 2012.

❖ **מודעות לגורמים מקצועיים להכוונה וייעוץ והסתייעות בהם** - מודעות

לגורמים מקצועיים להכוונה וייעוץ ופניה אליהם הינן מטרות נוספות של חינוך פיננסי. אין צורך (ואין זה אפשרי) שכלל הציבור יתמחה במגוון הנושאים הפיננסיים וידע להתמודד עם סוגיות סבוכות באופן עצמאי. על

הציבור להכיר בנקודות בהן הידע הפיננסי שברשותו איננו מספק לקבלת החלטה פיננסית מושכלת. בהתאם, יש להכיר לציבור הרחב את מגוון היועצים הפיננסיים ולהקנות לו יכולת לזהות גורמי ייעוץ רלוונטיים. באמצעות אתר החינוך הפיננסי, קמפיינים וכלים נוספים ניתן לעודד את הציבור להסתייע בגורמים מקצועיים להכוונה וייעוץ בהחלטות פיננסיות משמעותיות בחייהם, ובכך לשפר את התנהלותם הכלכלית. להלן כיווני פעולה לקידום מודעות לגורמים מקצועיים להכוונה וייעוץ והסתייעות בהם:

- השגת גידול של כ-10% בשיעור המסתייעים בגורמים מקצועיים להכוונה וייעוץ עד 2015, לפי הסקר הלאומי לאוריינות פיננסית שיערך, בהשוואה לסקר הלאומי בשנת 2012.
- השגת גידול של כ-20% בשיעור האוכלוסייה בעלת מודעות לסוגי היועצים הפיננסיים הקיימים, עד דצמבר 2018.

2.3.5. יעדים לקידום אוריינות פיננסית בקרב קבוצות ייעודיות

כדי להגדיל את האפקטיביות של חינוך פיננסי, הוחלט להתמקד, בנוסף למטרות הפונות לציבור הרחב, בחמש קבוצות בעלות מאפיינים כלכליים-פיננסיים-תרבותיים ייחודיים, ולכוון פעולות חינוך פיננסי ייעודיות לקבוצות אלה:

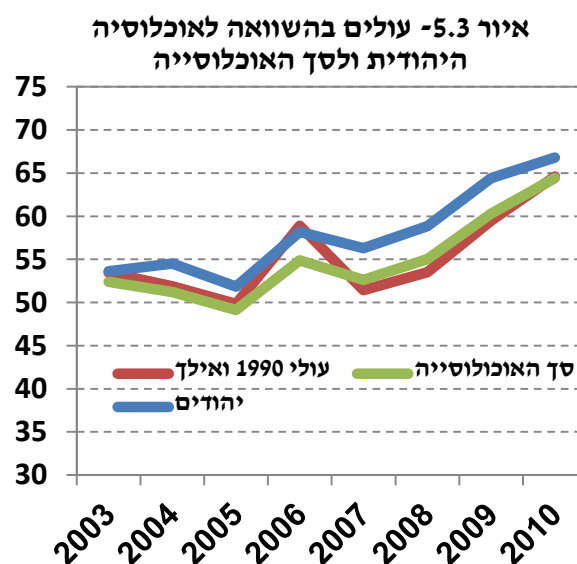
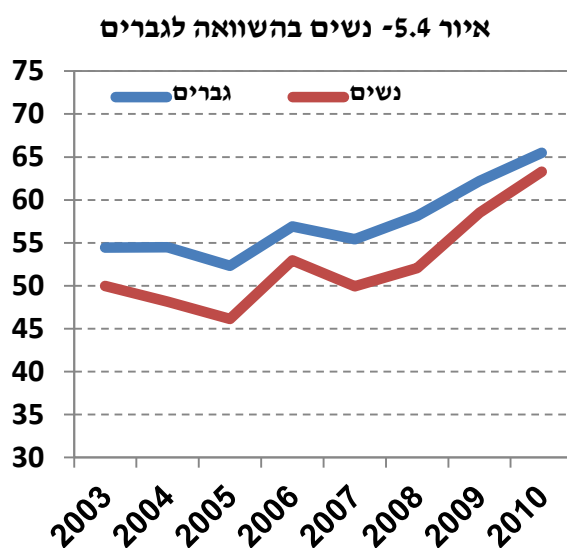
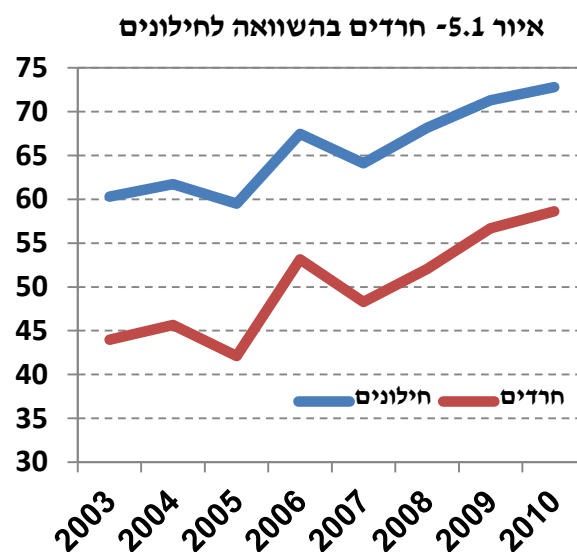
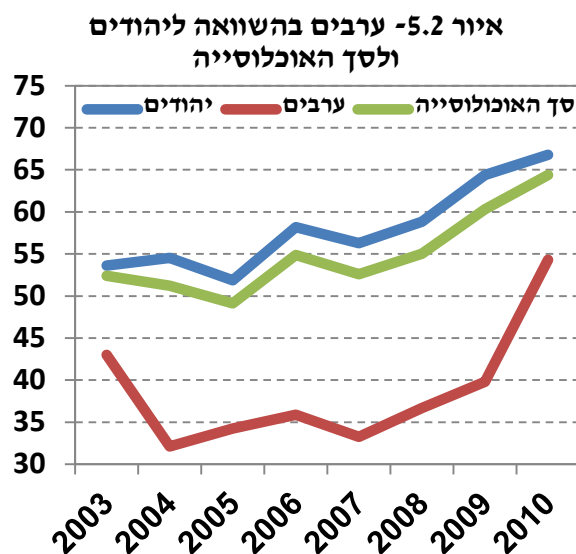
❖ **חרדים** - לאוכלוסייה החרדית נורמות התנהגות חברתיות-כלכליות, תפיסות אמוניות וחברתיות וצרכים כלכליים שונים מאלה של הציבור הכללי, המובילים לדפוסי התנהלות פיננסית שונים. האוכלוסייה החרדית מתאפיינת ברמות הכנסה נמוכות ביותר ובנגישות נמוכה יחסית למידע פיננסי ולגורמי ייעוץ מקצועיים. ישנו פער בין תפיסות חברתיות בקרב אוכלוסייה זו לגבי חלוקת התפקידים המסורתית בין גברים ונשים במשק הבית לבין תפקוד בפועל של נשים חרדיות רבות כמפרנסות וכמנהלות משק הבית. לפיכך, יש לקדם תכניות חינוך פיננסי המיועדות למגזר החרדי, שיגבירו את האוריינות הפיננסית באוכלוסייה זו, בתכנים ובאמצעי הפצה מתאימים.

מאיו 5.1 עולה כי שיעור החרדים המסוגלים לכסות את הוצאותיהם החודשיות נמוך משמעותית משיעור זה באוכלוסייה החילונית בכל השנים ועומד על 15.6% בממוצע. נתון נוסף התומך בטענה זו הוא שיעור הצעירים (גילאי 20 ומעלה) המסתייעים כלכלית בהוריהם, כאות להעדר עצמאות כלכלית. לפי הסקר החברתי של הלמ"ס ב-2009, נתון זה בקרב האוכלוסייה החרדית עומד על 56.8%, בעוד הממוצע בקרב האוכלוסייה הכללית הינו 32.3%. ממצאים אלו הם וודאי תולדה של שיעורי השתתפות נמוכים בשוק העבודה והכנסות מצומצמות, אך עשוי להצביע גם על פער מהותי באוריינות הפיננסית בין האוכלוסייה החרדית לחילונית.

❖ **מיעוטים** - בישראל, שיעור האוכלוסייה הערבית המסוגלת לכסות את הוצאותיה החודשיות נמוך משמעותית משיעור זה באוכלוסייה היהודית, כפי שניתן לראות מאיור 5.2. אוכלוסייה זו, מתאפיינת גם בנגישות נמוכה יחסית לשירותים פיננסיים ולמידע פיננסי, בשל מחסום שפה, תפיסות תרבותיות-חברתיות ועוד. מהסקר הלאומי שנערך על ידי הלמ"ס עולה כי שיעור בעלי חשבון עובר ושב בבנק בקרב האוכלוסייה הערבית נמוך בשיעור ניכר משיעור זה בקרב האוכלוסייה היהודית ועומד על 80% לעומת 95% בהתאמה. כ-18% מהנשאלים בסקר הלאומי שיש ברשותם חשבון בנק העידו כי אינם מבצעים מעקב אחר הנעשה בחשבונם, שיעור הגבוה פי שניים מהשיעור הממוצע באוכלוסייה הכללית (9%). עוד עולה כי 54% מהנשאלים בקרב הערבים אינם אווזים בכרטיס אשראי, לעומת 16% בלבד בקרב האוכלוסייה היהודית.9 לפיכך, על מנת להקנות ידע פיננסי ולהביא לשינוי התנהגותי באוכלוסייה הערבית בישראל יש לקדם תכניות חינוך פיננסי המותאמות לשפה ולמאפייני אוכלוסייה זו. מיעוטים מהווים קבוצות ייעודיות לחינוך פיננסי גם במדינות אחרות בעולם; מדינות רבות פועלות להנגשת תכני חינוך פיננסי בשפות שונות (למשל, מידע בוולשית בבריטניה, מידע במאורית בניו-זילנד) ומדינות מסוימות אף מגבשות אסטרטגיות ממוקדות לקידום חינוך פיננסי בקרב מיעוט מסוים (לדוגמה, אסטרטגיה לחינוך פיננסי עבור מאורים בניו-זילנד ותכנית ייחודית המיועדת לאוכלוסיית הנוודים באירלנד).

⁹ הסקר הלאומי.

איור 5: היכולת לכסות הוצאות חודשיות, בחתכי אוכלוסייה שונים, 2003-2010

מקור: הסקר החברתי של הלמ"ס.

❖ **עולים** - ישראל היא עדיין במידה רבה מדינת מהגרים. מגיעים אליה מדי שנה כ-25 אלפי עולים חדשים מלמעלה מעשרים מדינות בעלות מאפיינים שונים זו מזו ומישראל. אוכלוסיית העולים מהווה קבוצה ייעודית נוספת לחינוך פיננסי, בשל פערים בשפה, במודעות לזכויות וחובות פיננסיות, בדפוסי התנהלות פיננסית ובנגישות למקורות מידע וייעוץ. חינוך פיננסי לעולים יסייע בשיפור רווחתם הפיננסית ובקליטתם כאזרחים וצרכנים מן המניין. בטווח הארוך, תהליך זה יסייע להמשך צמיחת המשק ושגשוגו, דרך שיפור ברווחתם הפיננסית של העולים. באיור 5.3, ניתן לראות פער מסוים בין עולים לבין האוכלוסייה היהודית ביכולת לכסות הוצאות

חודשיות. לכל קבוצה, יש לפתח מידע רלוונטי וסדנאות חינוך פיננסי (בשפה מתאימה), תוך שימת דגש על נושאים בעייתיים לאותה קבוצה.

❖ **נשים** - קיימות ראיות אמפיריות רבות בעולם לפערים מגדריים באוריינות פיננסית, הבאים לידי ביטוי הן בידע והן בביטחון העצמי בהתנהלות הכלכלית, הנמוכים בקרב נשים בהשוואה לגברים. אוריינות פיננסית נמוכה בקרב נשים עלולה לצמצם את השתתפותן בשווקים פיננסיים, להפחית את כוחן הכלכלי במשק הבית ולהעצים פערים חברתיים, מעבר לפערי הזדמנויות הקיימים בשוק. בעוד ישנן עדויות שונות לפערים מגדריים ברמות האוריינות הפיננסית, ישנו מחקר מצומצם בלבד על הגורמים לפערים אלו והדרכים לצמצמם. לפיכך, חשוב להקנות חינוך פיננסי ייעודי לנשים ולעודד מחקר בתחום, 10 בשיתוף עם INFE שגיבשה קבוצת עבודה לחינוך פיננסי לנשים.

בישראל ישנו היצע נתונים מצומצם יותר. כך לדוגמה, איור 5.4 מציג פער קבוע בין יכולתן של נשים לכסות הוצאות כלכליות חודשיות לעומת יכולת זו בקרב גברים. בשנים 2003 עד 2010, שיעור הנשים שהעידו כי ביכולתן לכסות את הוצאותיהן החודשיות היה נמוך ב-4.8% במוצע מגברים. העדר יכולת לכסות הוצאות חודשיות שוטפות מושפע אומנם מהכנסת הפרט, אולם הוא גם מצביע, גם אם באופן חלקי, על אוריינות פיננסית נמוכה, בהיעדר יכולת לנהל תקציב מאוזן.

ראיות אמפיריות תומכות בטענה לפיה לנשים ידע פיננסי נמוך יותר מאשר לגברים, שכן שיעור הנשים אשר יודעות מהי הריבית אותה הן מקבלות על חסכוניהן או מהם דמי הניהול אותם הן משלמות נמוך מהשיעור בקרב גברים. מעבר לכך, נטייתם של גברים להתמקח על נושאים אלו גבוהה מאשר זו בקרב הנשים, נתון המעיד על ביטחון עצמי גבוה יותר בקרב גברים בנושאים פיננסיים.¹¹ גם בתחום החיסכון הפנסיוני ניתן לזהות פערי אוריינות בין המינים; שיעור הגברים המבחינים בין מוצרי חיסכון פנסיוני עומד על 40%, בעוד בקרב נשים שיעור זה עומד על 31% בלבד. מעבר לכך, שיעור הגברים היודעים לצפות את גובה קצבתם בעת פרישה גבוה אף הוא משיעור זה בקרב נשים, 24% לעומת 17% בהתאמה.¹²

בסקר מצומצם שערך משרד החינוך כחלק מפילוט לתכנית חינוך פיננסי בקרב תלמידי כיתות י' ב-26 בתי ספר שהשתתפו בפילוט ובקבוצת ביקורת שלא למדה בתכנית, עולה כי שונות מגדרית ברמת האוריינות הפיננסית ניכרת כבר בגיל צעיר. מהסקר עולה כי ממוצע הציונים של נערים גבוה מעט מזה של נערות (2.68 מול 2.62 בהתאמה, כאשר 5 הוא

¹⁰ [Empowering Women Through Financial Awareness and Education, OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions No. 14.](#), March 2012.

¹¹ סקר ממון וחברת הון ליין (להלן – סקר ממון).

¹² סקר ממון וסקר חברת כלל ביטוח בשיתוף אתר AllJobs בנושא פנסיה (להלן – סקר כלל-AllJobs).

רמת האוריינות הפיננסית הגבוהה ביותר). הסקר מחולק לשאלות הבוחנות אוריינות פיננסית במישור קוגניטיבי והתנהגותי. במישור הקוגניטיבי, לא נמצא פער בין המינים. במישור ההתנהגותי, לעומת זאת, נמצא יתרון מובהק לנערים על פני נערות ביחס להצהרותיהם על התנהלות פיננסית שלהם ושל משפחתם. כך לדוגמה, נערים העידו על יכולת ניהול תקציב גבוהה מזו של נערות (2.8 לעומת 2.4 בממוצע). יובהר כי הממצאים לקוחים מתוצאות סקר זה לפני עריכת הפיילוט. עוד יובהר כי מדובר במדגם לא מייצג של אוכלוסיית התלמידים, ולכן ממצאיו לא ניתנים להכללה ומובאים כאן להתרשמות בלבד.

סקרים במדינות שונות מצביעים אף הם על שונות ברמת אוריינות פיננסית בין גברים ונשים. אולם, הפער המשמעותי בין המינים העולה מסקרים אלה הוא דווקא בידע הפיננסי, ולא במישור ההתנהגותי. בעוד שבמדדי התנהגות ועמדות נוצר פער מסוים לטובת נשים (הפרשים של 0.5%-ו-3.8% בהתאמה בין שיעורי הנשאלים בעלי ציון גבוה בכל מין), בבחינת ידע פיננסי נמצא הפרש משמעותי של 12.9%, בין שיעור הגברים בעלי ציון גבוה לשיעור זה בקרב הנשים.¹³

אוריינות פיננסית התחלתית נמוכה, מאפייני שוק העבודה, נורמות חברתיות המתוות תפקידים שונים לגברים ולנשים ותוחלת חיים ארוכה מזו של גברים מהווים כולם נימוקים לחשיבות חינוך פיננסי ייעודי לנשים. העצמה כלכלית לנשים תוביל לשיפור התנהלותן הכלכלית ועצמאותן הכלכלית, ותביא בכך לשיפור ברווחתן הפיננסית.

❖ **בעלי הכנסות נמוכות - בעלי הכנסות נמוכות מתאפיינים בדרך כלל**

בשיעורי חיסכון נמוכים, בשל הכנסה פנויה נמוכה, ולעיתים אף בשיעורי חוב גבוהים. אוכלוסייה זו סובלת מנגישות נמוכה לשירותים ומוצרים פיננסיים מתקדמים ובעיקר מנגישות נמוכה לגורמי מקצוע פיננסיים. מהסקר הלאומי עולה כי שיעור הנשאלים בקרב בעלי הכנסה נמוכה מ-5,000 ₪ (ברוטו) אשר אין בבעלותם חשבון עובר ושב בבנק גבוה בלמעלה מפי שניים מהשיעור הממוצע בקרב האוכלוסייה בכללותה (15%-ו-7% בהתאמה).¹⁴ כ-6.7% מבעלי הכנסה נמוכה מההכנסה הממוצעת דיווחו כי יתקשו לגייס סכום בגובה 8,000 ₪ בשל הוצאה בלתי-מתוכננת.¹⁵

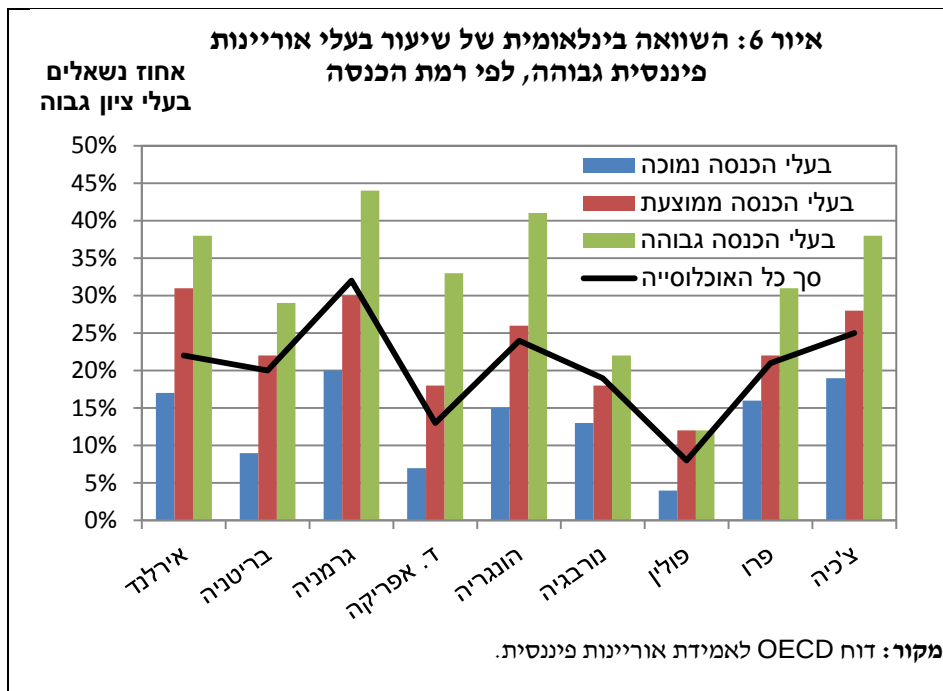
איור 6, הלקוח מדוח INFE לאמידת אוריינות פיננסית, משווה בין ציוני האוריינות הפיננסית במדינות שונות, בחלוקה לפי רמות הכנסה. ניתן לראות כי, באופן כללי, בעלי הכנסות נמוכות הינם בעלי אוריינות פיננסית נמוכה וכי אוריינות פיננסית נוטה לעלות ככל שההכנסה עולה. האיור

¹³ ההפרשים הם ממוצע פערים במדינות שונות בין שיעור הגברים בעלי ציון גבוה לבין שיעור זה בקרב הנשים. [Measuring Financial Literacy, OECD WP on Finance Insurance and Private Pensions No. 15.](#)

¹⁴ הסקר הלאומי.

¹⁵ [סקר כלכליט לבחינת יכולת הציבור לגייס סכום גבוה תוך חודש.](#)

מדגים את חשיבות קידום חינוך פיננסי ייעודי לקבוצת בעלי הכנסות נמוכות. אוכלוסייה זו עשויה להפיק תועלת גבוהה מהתנהלות כלכלית נבונה, בדגש על תכנון פיננסי וצרכנות נבונה.

מהבחינה שנעשתה עד כה, הקבוצות שהוזכרו לעיל הן הקבוצות שיש לבנות חינוך פיננסי ייעודי עבורן. בחירת הקבוצות תיבחן בשנית ככל שימצאו נתונים נוספים אודות אוריינות פיננסית בקבוצות שונות באוכלוסייה.

להלן כיווני פעולה לקידום חינוך פיננסי ממוקד לקבוצות ייעודיות:

- גיבוש תכנית לחינוך פיננסי לכל אחת מהקבוצות הייעודיות והפצתה באמצעות שיתוף פעולה עם מנהיגות קהילתית או מובילי דעת קהל רלוונטיים בכל אחת מהקבוצות, עד יוני 2018.
- עריכת קמפיין ייעודי, אחד לפחות, לכל אחת מהקבוצות הייעודיות שילווה את תכנית החינוך הפיננסי המתאימה, עד יוני 2018.

יעדים עבור מטרות מסייעות לתהליך חינוך פיננסי

2.3.6. יעדים ליצירת שיתופי פעולה בחינוך פיננסי

❖ **שיח בין-מגזרי אודות חינוך פיננסי ברמות שונות** - כדי ששיח בין-מגזרי

יאפשר שיתוף רחב ואפקטיבי, יש צורך לבנותו באופן הדרגתי. לשם כך, הוחלט להקים מועצה מייעצת לחינוך פיננסי, שתורכב מנציגי המגזרים השונים העוסקים בקידום חינוך פיננסי - ציבורי, פרטי ושלישי. המועצה תייעץ למחלקת חינוך פיננסי בנוגע להתוויית מדיניות לקידום חינוך פיננסי ותשמש כמעין ועדת היגוי ופלטפורמה לקידום שיתופי פעולה חוצי מגזרים.

לשם כך, מקדמת מחלקת חינוך פיננסי הצעת חוק המסדירה את הקמת המועצה המייעצת לחינוך פיננסי.¹⁶

בנוסף למועצה המייעצת, שיח שוטף בנושאי חינוך פיננסי בין גורמים העוסקים בחינוך פיננסי במגזרים שונים יסייע באיגום ושיתוף מידע ומשאבים בין הגורמים, וביצירת תיאום בין הגורמים לשם השגת החזון. שיח זה יכול אף להוות פלטפורמה נרחבת ליצירת שיתופי פעולה בין גורמים שונים ולקידום יוזמות חוצות מגזרים לחינוך. ניתן לקיים את השיח בערוצי תקשורת מרחוק ובמפגשים בהיקפים שונים. שיח כזה יכול להתקיים בתדירות קבועה ובאופן נקודתי לדיונים ממוקדים בסוגיה ספציפית. שיח כזה יכול לקשר בין גורמים עם משאבים שונים ולתרום בכך להיווצרותן של יוזמות חוצות מגזרים בחינוך פיננסי. להלן כיווני פעולה לקידום שיח בין-מגזרי אודות חינוך פיננסי ברמות שונות:

- אישור הצעת החוק בכנסת להקמת גוף מייעץ, עד מרץ 2013.
- מינוי חברי המועצה המייעצת, תוך חודשיים מיום פרסום החוק ברשומות וכינוסה לראשונה תוך ארבעה חודשים מיום פרסום החוק ברשומות.
- בניית פלטפורמה קבועה לשיח בין-מגזרי, עד ינואר 2013.
- קיום שיח מתמשך באמצעות הפלטפורמה לשיח בין-מגזרי, בתדירות חצי-שנתית לפחות, החל מהקמת הפלטפורמה.
- עריכת כנס מרכזי לחינוך פיננסי, בתדירות דו-שנתית לפחות, ולראשונה עד אמצע 2013.
- עריכת עדכון תקופתי אשר יופץ לרשת אנשי הקשר הפעילים בתחום החינוך הפיננסי בתדירות רבעונית לפחות, עד ספטמבר 2013.
- ❖ **פעילות משותפת ומתואמת של גורמים פעילים בחינוך פיננסי - כצעד נוסף לעידוד שיתופי פעולה בחינוך פיננסי בישראל, יש ליזום חיבורים בין גורמים העוסקים בתחום או המעוניינים לעסוק בו. יצירת קשר בין גורמים שונים תאפשר מימוש תכניות חינוך פיננסי הנמצאות בקנה, אך נתקלות במחסור במשאבים, חומריים, תוכניים ואנושיים כאחד, כמו גם ייזום תכניות משותפות חדשות.**
- להלן כיווני פעולה לקידום פעילות משותפת ומתואמת של גורמים פעילים בחינוך פיננסי:
- יצירת ממשק המאפשר חיבור בין פרטים המעוניינים להתנדב לבין גורמים, עמותות בפרט, התרים אחר מתנדבים מתאימים לפעילות חינוך פיננסי, עד ינואר 2014.

¹⁶ הצעת חוק להגברת התחרות וצמצום הריכוזיות וניגודי העניינים בשוק ההון בישראל (תיקוני חקיקה) (תיקון מס' 16), התשע"ב-2012.

- עידוד גופים פיננסיים ומתווכים פיננסיים לקדם יוזמות לחינוך פיננסי כנותני חסות ו/או כפלטפורמה להפצת היוזמות, כחלק מממשל תאגידי ראוי המבטא אחריות חברתית לשימוש מושכל ואחראי במוצרים ובשירותים פיננסיים המשווקים לצרכנים. יעד מתמשך, עד יוני 2018. בנוסף, ייערך קוד אתי לגופים פיננסיים המעורבים ביוזמות שונות לחינוך פיננסי, עד דצמבר 2013.
- עידוד גופים פיננסיים ומתווכים פיננסיים לספק ללקוחותיהם מידע תומך להחלטה הקשורה לרכישת מוצר או שירות פיננסי מהגוף או באמצעות המתווך הפיננסי. מידע זה יינתן באמצעות הפניה למקור מידע אובייקטיבי, מהימן וברור לצרכן, המסייע בקבלת החלטה לגבי אותו מוצר או שירות, כגון: אתר האינטרנט המרכזי לחינוך פיננסי, אתרי רגולטורים פיננסיים ואחרים, עד דצמבר 2016.
- עידוד פרסום אחראי של מוצרים ושירותים פיננסיים על ידי גופים פיננסיים ומתווכים פיננסיים, בשל אחריותם המשותפת לקידום התנהלות כלכלית מושכלת בקרב הציבור, עד יוני 2018.
- קידום שיתופי פעולה עם גופים בעלי ממשק לפרט בצמתי החלטות בחייו, בהתאם לשלבי החיים כדי לקדם תכניות חינוך פיננסי שונות לצרכנים (למשל, צה"ל לחיילים, מנהלת השירות האזרחי-לאומי למתנדבי השירות האזרחי-לאומי, מוסדות השכלה גבוהה ואגודות סטודנטים לתלמידי המוסדות, הרבנות הראשית לזוגות לקראת נישואין, טיפת חלב למשפחות צעירות, ביטוח לאומי לאוכלוסיית הגיל השלישי ומקבלי קצבאות שונות, מעסיקים לעובדים לפני פרישה, רשויות מקומיות לתושביהן ועוד), עד יוני 2018.

2.3.7. יעדים לעריכת מחקר, מדידה והערכה של חינוך פיננסי ואוריינות פיננסית

- ❖ **ידע מחקרי נרחב אודות התנהלות פיננסית** - כפי שתואר לעיל, לממצאי הכלכלה ההתנהגותית פוטנציאל רב בסיוע להובלת שינוי התנהגותי. מחקר מקדים יכול לסייע בהבנת דפוסי התנהגות קיימים בחברה הישראלית ובאיתור הטיות נפוצות בהתנהלות פיננסית. מחקר כזה עשוי אף לסייע באיתור מאפיינים ספציפיים הנפוצים בקבוצות מסוימות, כבסיס לגיבוש תכניות חינוך פיננסי ייעודיות. לפיכך, מחלקת חינוך פיננסי תעודד עריכתם של מחקרים בתחום, באמצעות מענקי מחקר ומלגות וכן באמצעות עידוד שיח מחקרי והעמדת נתונים ומידע לרשות חוקרים.
- להלן כיווני פעולה לקידום ידע מחקרי אודות התנהלות פיננסית:
- עידוד מחקרי כלכלה התנהגותית בחינוך פיננסי באמצעות מלגות מחקר לשלושה מחקרים לפחות מדי שנה.
- הגדרת שני נושאי מחקר מועדפים לפחות בחינוך פיננסי, אחת לשנה.

- **קידום פעילות לעידוד שיח מחקרי, כגון: כנס לחוקרים, סדנאות מחקר, הרצאות אורח של אנשי אקדמיה, קורס אקדמי וכדומה.**

❖ **שיפור במדדי אוריינות פיננסית וצמצום דפוסי התנהלות פיננסית**

בעייתיים - סקר לאומי תקופתי הוא אמצעי מדידה נפוץ במדינות רבות בעולם, הן לאמידת רמת אוריינות פיננסית והן כאמצעי להערכת אפקטיביות חינוך פיננסי. כפי שהוזכר לעיל, הלמ"ס ערכה ב-2012 לראשונה סקר לבחינת רמת האוריינות הפיננסית בישראל, לצד הסקר החברתי השנתי. יש לפעול למיסוד סקר אוריינות פיננסית, תוך קביעת תדירות עריכתו ויצירת פורמט שאלון אחיד וקבוע ככל הניתן. בכך, ייווצר מאגר מידע רציף ומתמשך, שישמש הן לאמידת אוריינות פיננסית והתפתחותה והן כאמצעי לאיתור נושאים בעייתיים או קבוצות חלשות באוכלוסייה.

אמצעי נוסף למדידת רמת אוריינות פיננסית בישראל עשוי להיות מעקב שוטף אחר אינדיקטורים נבחרים, כגון: שיעור חיסכון, הרכב תיק נכסי הציבור, שיעור חדלות פירעון של משקי בית, היקף שימוש במוצרים פיננסיים שונים וכו'. כמו כן, אמצעי זה יסייע בהערכת יישום מטרות האסטרטגיה השונות, בדגש על אמידת השינוי ההתנהגותי המבוקש בזכות חינוך פיננסי. מחלקת חינוך פיננסי, בסיוע גורמים נוספים, תיצור מאגר אינדיקטורים רלוונטיים, תאסוף ותעבד אינדיקטורים אלו באופן תדיר ותפרסם דיווח עתי אודות מגמות העולות מהם והשלכות רלוונטיות לקביעת מדיניות חינוך פיננסי. מאגר נתונים זה עשוי לשמש גם חוקרים כבסיס למחקרים בתחום הכלכלה ההתנהגותית, לאמידת השפעות החינוך הפיננסי וליצירת מתודולוגיית הערכה ומדידה של פעילות חינוך פיננסי. להלן כיווני פעולה לשיפור במדדי אוריינות פיננסית וצמצום דפוסי התנהלות פיננסית בעייתיים:

- **עריכת סקר לאומי לאוריינות פיננסית אחת ל-3 שנים. כחלק מתהליך ההערכה מחדש של אסטרטגיה לאומית זו בשנת 2018, תיבחן גם תדירות הסקר מחדש.**
- **שיפור בציון הממוצע בכל סקר לאומי ושיפור משמעותי יותר בקרב בוגרי תכניות חינוך פיננסי. לאחר פרסום תוצאות הסקר הלאומי, ייערך מיפוי ממוקד של המקומות הטעונים שיפור משמעותי.**
- **הגדרת רשימת אינדיקטורים רלוונטיים למעקב, עד יוני 2013.**
- **פרסום עדכון חצי שנתי אודות מגמות נבחרות העולות מהאינדיקטורים שהוגדרו, עד ינואר 2014.**
- **הקמת מאגר ממוחשב של נתוני האינדיקטורים שהוגדרו, המאפשר תחקור נתונים ועיבודים בסיסיים באופן אוטומטי, עד דצמבר 2014.**

❖ שיפור במדדי האוריינות הפיננסית בהשוואה בינלאומית - מבחני פיז"ה

גובשו על-ידי ה-OECD לשם יצירת מדדי השוואה בינלאומיים אחידים לאוריינות של צעירים בגילאי 15 בתחומים שונים. המבחן נערך מדי שלוש שנים בכל המדינות המשתתפות. ב-2012, התווסף לשאלון פרק לאמידת אוריינות פיננסית כפיילוט, וישראל הייתה אחת המדינות שלקחה חלק בשאלון ניסיוני זה. ישראל אף התחייבה באופן עקרוני לקחת חלק במבחני פיז"ה שיערכו בשנת 2015 ויכללו אף הם פרק של אוריינות פיננסית. יעד זה מבקש למסד את השתתפות ישראל בפרק האוריינות הפיננסית במבחני פיז"ה הבאים. כתוצאה מכך תתאפשר אמידת האוריינות הפיננסית של בני נוער בישראל, הן לבדיקת מגמות לאורך זמן והערכת אפקטיביות של חינוך פיננסי במערכת החינוך והן לשם מעקב אחר מיקומה היחסי של ישראל בהשוואה בינלאומית.

להלן כיווני פעולה לשיפור במדדי אוריינות פיננסית בהשוואה בינלאומית:

- השתתפות בשאלון לאמידת רמת האוריינות הפיננסית כחלק ממבחני פיז"ה, מדי שלוש שנים, החל מ-2015.

- שיפור בציון האבסולוטי במבחני פיז"ה, תוך שמירה או שיפור על מעמדה היחסי של ישראל ביחס ליתר המדינות, החל מהמבחנים שיערכו ב-2015 בהשוואה לפיילוט שנערך ב-2012.

❖ שימוש שוטף בכלי מדידה והערכה בתכניות חינוך פיננסי - כדי לאמוד

את יעילות החינוך הפיננסי ברמה הלאומית, וברמת התכנית הבודדת, וכן כדי לאמוד את התאמת התכניות השונות לחינוך פיננסי למדיניות ברמה הלאומית, יש צורך לפתח כלי מדידה והערכה של תכניות חינוך פיננסי ולעודד את השימוש בהם. לשם כך יש לעודד מחקרים לפיתוח כלי מדידה והערכה של תכניות חינוך פיננסי לקהלי יעד שונים, באבחנה בין מחקרים תיאורטיים לפיתוח כלי מדידה והערכה של חינוך פיננסי לבין מחקרים אמפיריים השואפים לאמוד את רמת האוריינות הפיננסית בישראל. מחקרים אלה יתבססו ככל הניתן על המחקר הקיים בעולם בהתאמות הנדרשות למציאות הישראלית.

לאחר פיתוח כלי מדידה והערכה, יש לעודד שימוש של מפעילי תכניות חינוך פיננסי שונות בכלים אלו לשיפור מתמיד באיכות ואפקטיביות התכניות וככלי להערכה מתמשכת של אוריינות פיננסית ונושאים עליהם יש לשים דגש כחלק מתכניות שונות ומהאסטרטגיה הלאומית. אמצעי נפוץ להערכת תכניות חינוך פיננסי ולבחינת התקדמות משתתפי התכנית הוא שאלון לבוגרי התכניות, אשר עשוי לכלול שאלון מקדים ושאלון לאחר התכנית (שאלוני pre ו-post), או שאלון המשווה בין אוריינות פיננסית בקרב בוגרי תכנית כלשהי לבין קבוצת בקרה שלא השתתפה בתכנית.

עריכת פיילוט הינו אמצעי מרכזי נוסף, שיכול לסייע בהערכת אפקטיביות של תכניות חינוך פיננסי ובהתאמתן לקהל יעד מבוקש. להלן כיווני פעולה לקידום שימוש שוטף בכלי מדידה והערכה בתכניות חינוך פיננסי:

- פיתוח סט כלי מדידה והערכה שונים של תכניות חינוך פיננסי, עד ינואר 2016.
- עידוד עריכת מחקרי הערכה מקיפים לבחינת תכניות לימוד לחינוך פיננסי במערכת החינוך, עד דצמבר 2016.
- עריכת מחקר הערכה מקיף לבחינת אפקטיביות האסטרטגיה הלאומית לחינוך פיננסי והאמצעים שנקטו ליישומה, לקראת הערכה מחודשת של האסטרטגיה, עד יוני 2018.
- עריכת סדנאות למפעילי תכניות חינוך פיננסי להסבר על כלי מדידה והערכה שפותחו ואופן השימוש בהם, עד דצמבר 2016.
- לפחות 20% מהתכניות שפותחו ו-15% מהתכניות הקיימות יעשו שימוש בכלי המדידה שפותחו, עד דצמבר 2017.

2.4. תרשים מסכם

3. חינוך פיננסי בישראל - תמונת מצב

פרק זה סוקר את תמונת המצב העדכנית של חינוך פיננסי בישראל, המהווה חלק בלתי נפרד מהאסטרטגיה הלאומית ונקודת מוצא ממנה יש לפעול למימוש החזון של חברה בעלת אוריינות פיננסית גבוהה. הפרק כולל שלושה חלקים: מיפוי נתונים המעידים על רמת האוריינות הפיננסית בישראל; מיפוי שותפים - מחזיקי עניין ופעילים - בחינוך פיננסי בישראל, בחלוקה לפי מגזרים; ומיפוי יוזמות קיימות לחינוך פיננסי בישראל, על קהליהן ומאפייניהן השונים.

3.1. ממצאים לרמת האוריינות הפיננסית בישראל

מלבד הסקר הלאומי שממצאיו פורסמו באופן חלקי כאמור, נערכו עד כה בישראל סקרים בודדים לאמידת רמת אוריינות פיננסית, המבוססים ברובם על מדגם חלקי בלבד. סקרים אלו מצביעים על רמת אוריינות נמוכה, כך שרבים בציבור נטולי ידע כלכלי בסיסי ונוטים להתנהלות לא מחושבת בעניינים כספיים-כלכליים. להלן פירוט ממצאי סקרי אוריינות פיננסית שנערכו בישראל ונתונים רלוונטיים נוספים.

- ידע פיננסי – התנהלות פיננסית נבונה מחייבת הכרת מושגי יסוד וחלופות צרכניות בעולם הפיננסי. בנוסף, על צרכן בעל אוריינות פיננסית להכיר, להבין ולהתמצא בפרטי מוצרים פיננסיים אותם הוא רוכש. כ-58% (51% ב-2010) אינם מודעים להבדלים בין פק"מ למק"מ, ו-80% (67% ב-2010) אינם מסוגלים להבחין בין קרן נאמנות לתעודת סל.¹⁷

- שימוש במוצרים פיננסיים והכרתם – שימוש במגוון מוצרים פיננסיים, בהתאם להעדפות הצרכן וצרכיו, הינו אבן יסוד נוספת בהתנהלות פיננסית מושכלת. לפי הסקר הלאומי, אמנם שיעור הפרטים אשר אין בבעלותם חשבון עובר ושב בבנק נמוך בקרב האוכלוסייה בכללותה (7%), אולם שיעור זה מזנק משמעותית בקרב קבוצות אוכלוסייה של ערבים (20%), בעלי הכנסה נמוכה (15%) ונשים (9%). עוד עולה מהסקר הלאומי כי ל-22% מאוכלוסיית הבוגרים אין כלל כרטיס אשראי, בעוד של-14% ישנם יותר משלושה כרטיסי אשראי. בסקר אחר שנערך במדגם מצומצם יותר נמצא כי ל-34% אין חיסכון פנסיוני.¹⁸ סביר להניח כי שיעור זה גבוה יותר בקרב בעלי הכנסות נמוכות אשר אינם מועסקים או מועסקים בעבודות חלקיות, וכן בקרב עצמאים בעלי עסקים קטנים אשר חובת ההפרשה לחיסכון פנסיוני אינה חלה עליהם.

רבים אינם מכירים את מאפייני המוצרים הפיננסיים השונים אותם הם רוכשים, מצב המקשה על שימוש מושכל במוצרים אלו. לדוגמה, 54% לא ידעו מה תהיה קצבתם בגיל הפרישה, 51% לא ידעו מהם דמי הניהול אותם הם משלמים עבור ניהול קרן השתלמות, 50% לא ידעו מהי התשואה אותה קיבלו על חסכוניותיהם, ו-70% לא ידעו האם החיסכון הפנסיוני כולל ביטוח למקרה מוות. 86% מכלל הנשאלים ו-81% מבין

¹⁷ סקר עיתון כלכליסט עם מכון מדגם משנת 2011 (להלן - סקר כלכליסט 2011).

¹⁸ סקר כלכליסט 2011.

מחפשי עבודה לא ידעו מהו הרכב ההשקעות בחיסכון הפנסיוני שלהם.¹⁹ אמנם 59% השיבו כי הדוחות של המוצרים הפנסיונים ברורים עבורם, וניכר אף שיפור מסוים מהשנה הקודמת (47%), אך יש לשאוף להרחיב מיומנות זו.²⁰ אחד הסקרים הצביע על מעורבות נמוכה בבחירת חיסכון פנסיוני, כאשר ב-67.4% מהמקרים מעסיק בחר עבור עובדו את תכנית החיסכון הפנסיוני.²¹ כמו כן, כ-66% מבעלי חיסכון פנסיוני לא ידעו מהם דמי הניהול אותם הם משלמים.²²

- **ניהול תקציב** – צרכן משכיל פיננסית עוקב אחר הכנסותיו והוצאותיו באופן שוטף כדי לשמור על תקציב מאוזן. מהסקר הלאומי עולה כי שיעור הנשאלים אשר לא ביצעו מעקב אחר חשבונם כלל, במהלך השנה האחרונה, הינו נמוך יחסית ועומד על כ-9%. יחד עם זאת, שיעור הנשאלים אשר ביצע מעקב בתדירות נמוכה יחסית (פעם בחודש עד פעם בשלושה חודשים) עומד על 20%. כמו כן, שיעור הנשאלים אשר אינם עורכים מעקב אחר המתנהל בחשבון הבנק שלהם גבוה במיוחד בקרב בני המגזר הערבי (18%) ובקרב נשים (12%).²³ בסקר משרד החינוך מרבית התלמידים סברו כי במשפחתם לא עורכים תכנון קפדני של תקציב המשפחה ביחס להכנסותיה הצפויות.²⁴

מתוך בעלי חשבון עובר ושב בבנק, 52% העידו כי היו באוברדראפט לפחות פעם אחת בשנה האחרונה, כאשר 21% העידו כי הם מצויים באוברדראפט בדרך קבע.²⁵ ממצא דומה עלה גם מסקרים נוספים לפיהם 34% עד 42% היו באוברדראפט.²⁶ מחצית מהנשאלים בעלי אוברדראפט אינם יודעים מהי הריבית אותה הם משלמים על משיכת יתר.²⁷ עוד עולה כי לא קיים קשר בין גובה ההכנסה של אדם להימצאותו במשיכת יתר, שכן כ-34.8% מהנשאלים שהגדירו עצמם כבעלי הכנסה שהינה "הרבה מעל הממוצע", העידו כי גם הם נמצאים במצב תמידי של משיכת יתר.²⁸

- **ניהול חובות ואשראי** – אי-עמידה בתשלומים וצבירת חובות מעידות על קושי בניהול תקציב מאוזן כראוי. לפי הסקר הלאומי, ל-20% היו חובות או חיובים כספיים שלא שולמו במועד במהלך השנה האחרונה, ברובם לרשויות מקומיות ולחברת החשמל ותאגידי המים. עוד עולה מהסקר הלאומי כי 45% לקחו הלוואה שאיננה משכנתה. הסתייעות שוטפת במשפחה ומכרים במטרה לשמור על תקציב מאוזן עשויה להצביע על העדר עצמאות כלכלית ועל קושי בניהול תקציב. 32.3% מבני 20 ומעלה

¹⁹ סקר המועצה הישראלית לצרכנות בשיתוף מכון גיאוקרטוגרפיה (להלן – **סקר המועצה הישראלית לצרכנות**) וסקר כלל-AllJobs.

²⁰ סקרי כלכליסט בשיתוף מכון פאנלס משנת 2010 (להלן – **סקר כלכליסט 2010**) וסקר כלכליסט 2011.

²¹ סקר המועצה הישראלית לצרכנות.

²² סקר כלכליסט 2011.

²³ הסקר הלאומי.

²⁴ משרד החינוך ערך סקר מצומצם כחלק מפיילוט לתכנית חינוך פיננסי בקרב תלמידי כיתות י' ב-26 בתי ספר שהשתתפו בפיילוט ובקבוצת ביקורת שלא למדה בתכנית (להלן – **סקר משרד החינוך**). הממצאים לקוחים מתוצאות סקר זה **לפני** עריכת הפיילוט. מדובר במדגם **לא מייצג** של תלמידים ולכן ממצאיו לא ניתנים להכללה ומובאים כאן להתרשמות בלבד.

²⁵ שם.

²⁶ סקרי כלכליסט וסקר בנק אוצר החייל בשיתוף חברת מחקרי הגל החדש (להלן – **סקר בנק אוצר החייל**).

²⁷ סקרי כלכליסט.

²⁸ סקר בנק אוצר החייל.

מסתייעים כלכלית בהוריהם באופן שוטף, בסיוע כספי ישיר או ברכישת מצרכים.²⁹
כמו כן, כרבע מבני ה-40-30 ממשיכים להסתייע כלכלית בהוריהם.³⁰

- **תכנון פיננסי** – תכנון מראש לקראת החלטות כלכליות עתידיות הוא מיומנות מרכזית להתנהלות פיננסית נבונה, והעדרו מהווה סממן לאוריינות פיננסית נמוכה. על אדם לתכנן כיצד יתמודד עם הוצאות כלכליות גדולות צפויות, כגון רכישת דירה או הקמת משפחה, וכן עם הוצאות כלכליות הנובעות מאירוע בלתי צפוי כגון מחלה, גירושין, או פיטורים מעבודה. כ-67% ציינו כי יתקשו לעמוד או שמא לא יעמדו בהוצאה חד-פעמית בלתי מתוכננת בגובה 8,000 ₪.³¹ **תכנון פנסיוני** מהווה מיומנות פיננסית ספציפית, בעלת חשיבות קריטית לרווחת הצרכן בפרישתו מעבודה. סקרים שונים הצביעו על רמות נמוכות של תכנון פנסיוני, כאשר בין 2010 ל-2011 ניכרת ירידה במיומנות זו. ב-2011, 32.5% בלבד ציינו כי הקדישו מחשבה רבה עד רבה מאוד לתכנון גיל הפרישה, לעומת 53% בשנת 2010. במקביל, נצפתה עליה משמעותית בשיעור הנסקרים שהעידו כי הקדישו לכך מחשבה מועטה או מועטה מאוד : 33.5% אל מול 21% ב-2011 וב-2010, בהתאמה. ב-2010, ל-18% לא היה כלל חיסכון לגיל הפרישה.³²

התנהלות פיננסית תקינה משמעה הקצאת חלק מהכנסות משק הבית לחיסכון לשם השגת מטרות שהוגדרו מראש וככרית ביטחון לאירוע בלתי צפוי. 27% ציינו כי אין בבעלותם חיסכון מכל סוג שהוא, ו-4% נוספים השיבו כי אינם יודעים האם יש ברשותם חיסכון.³³ כמו כן, 36%-48%, לפי מקורות שונים, השיבו כי אינם מצליחים לחסוך כסף משכרם החודשי.³⁴

- **פניה לגורמים מקצועיים להכוונה וייעוץ** – הכרה בגבולות הידע הפיננסי האישי ובאפשרות לפנות לגורמים מקצועיים לייעוץ נוסף חשובה גם היא. מהסקר הלאומי עולה כי 75% התייעצו עם גורמים בבנק בעת לקיחת משכנתה, ו-7% התייעצו ביועץ מקצועי אחר בעת קבלת החלטה זו.³⁵ מסקר אחר עולה כי 61% מבעלי חיסכון פנסיוני העידו כי לא התייעצו כלל בעת בחירת אפיק החיסכון.³⁶ בסקרים לאומיים שנערכו במדינות שונות עלו ממצאים המחזקים תמונה עגומה זו. לדוגמה, בבריטניה, שזכתה בציון הגבוה ביותר ביחס למדינות אחרות, 16% בלבד הצהירו כי ערכו סקר שוק והסתייעו בגורמי מקצועיים להכוונה וייעוץ ברכישת מוצרים פיננסיים. שיעור הנסקרים שלא פנה לסיוע נוסף היה 51% בממוצע בינלאומי.

²⁹ הסקר החברתי של הלמ"ס 2009.

³⁰ סקר גלובס בשיתוף מכון פאנלס שפורסם ב-2012.

³¹ סקר כלכליסט לבחינת יכולת הציבור לגייס סכום גבוה תוך חודש.

³² סקרי כלכליסט 2010-2011.

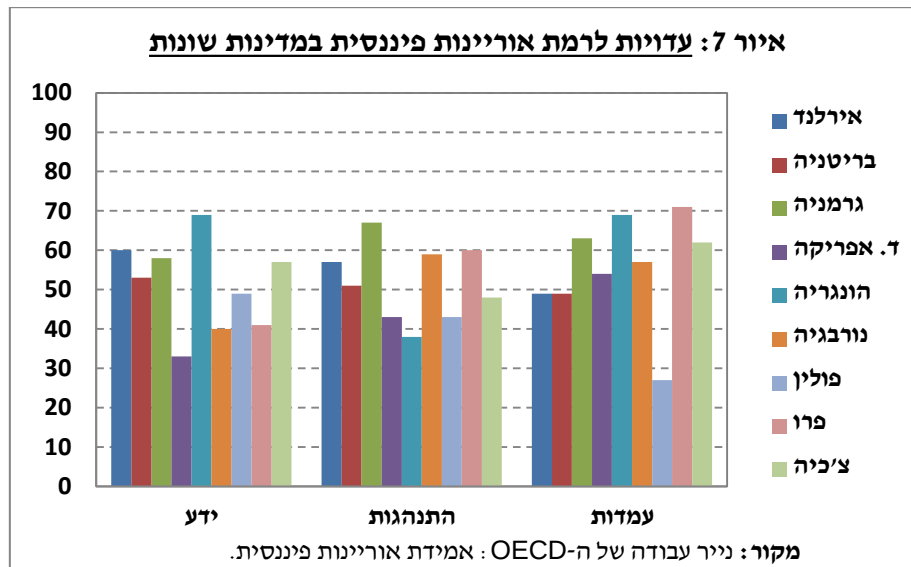
³³ סקר ממון.

³⁴ 36% לפי סקר ממון ו-48% לפי סקר כלכליסט.

³⁵ הסקר הלאומי.

³⁶ סקרי כלכליסט 2010-2011.

לסיכום, ממצאי הסקרים שהובאו לעיל מעידים על אוריינות פיננסית נמוכה בציבור הישראלי. לראיה, 40% מהישראלים מעידים כי התנהלותם הפיננסית שגויה.³⁷ מנתוני סקרים למדידת רמת אוריינות פיננסית במדינות שונות, ניתן ללמוד על אוריינות פיננסית נמוכה במרבית המדינות. באיור 7 להלן מפורטים שיעורי הנסקרים, בחלוקה לרמת ידע פיננסי, התנהגויות המשקפות החלטה מושכלת ועמדות חיוביות בנוגע להתנהגויות אלה, המציגים רמה גבוהה של אוריינות פיננסית:³⁸

3.2. שותפים לקידום חינוך פיננסי בישראל

קידום מימוש החזון הינו משימה המשותפת למגוון רחב של מחזיקי עניין ופעילים בחינוך פיננסי, המשתייכים לשלושת המגזרים - ציבורי, פרטי ושלישי, להם דאגה משותפת לרווחתו הפיננסית של הציבור בכללותו. לכל מחזיק עניין או פעיל מטרות, יעדים ואמצעים שונים לקידום חינוך פיננסי בישראל. שונות זו באה לידי ביטוי בממשקים לציבור, סוגי משאבים והיקפיהם. על כן, קידום שיתופי פעולה לחינוך פיננסי בכל מגזרי הפעילות, הינה אחת המטרות באסטרטגיה הלאומית. מטרה זו אף תואמת את הצהרת הכוונות שאישרה הממשלה ב-24 לפברואר 2008:³⁹

1. ממשלת ישראל רואה בארגוני החברה האזרחית ובחברות העסקיות הפועלות למען מטרות ציבוריות שאינן כלכליות גרידא, שותפים במאמץ לבניית חברה ישראלית טובה יותר. הממשלה סבורה כי מאז ומעולם היה לארגונים אלו תפקיד חשוב בעיצוב פניה ודמותה של החברה, ובחיזוק היסודות הדמוקרטיים שעליהם מושתתת המדינה. הממשלה מוקירה את פועלם של רבים וטובים בחברה הישראלית, התורמים מאונם ומהונם,

³⁷ סקר בנק אוצר החייל.

³⁸ הציון מייצג את שיעור הנסקרים בעלי רמת ידע גבוהה, התנהגות חיובית, או עמדות חיוביות בכל מדינה. [Measuring Financial Literacy, OECD Working Paper on Finance Insurance and Private Pensions No. 15](https://www.oecd.org/finance/Measuring-Financial-Literacy-OECD-Working-Paper-on-Finance-Insurance-and-Private-Pensions-No-15/).

³⁹ החלטת ממשלה מס' 3190, המבוססת על מסמך מדיניות "ממשלת ישראל, החברה האזרחית והמגזר העסקי: שותפות, העצמה ושקיפות", האגף לתכנון מדיניות במשרד ראש הממשלה.

מזמנם וממרצם, במסגרות אלו ובכלל, לקידום מטרות ציבוריות ולעזרה הדדית.

2. ממשלת ישראל רואה חשיבות רבה בתמיכה בארגונים הפועלים ללא כוונת רווח, אשר בבסיס הקמתם ופעילותם עומדים ערכי התנדבות ונתינה, וטובת הציבור היא נר לרגליהם. הממשלה שואפת לקיומה של חברה אזרחית אחראית ובלתי תלויה, הפועלת במסגרת החוק ועל פי נורמות של ניהול תקין, שקיפות, אחריות ומקצועיות, תוך הטמעתן במגזר הציבורי והעסקי בפעילותם במסגרת זו ובכלל.

3. ממשלת ישראל מכירה בידע ובניסיון של ארגוני החברה האזרחית, ותפעל לשותף אותם גם בתהליכים הקודמים לקביעת מדיניות, על פי שיקול דעת ובדרכים מגוונות. הממשלה, הנושאת בסמכות ובאחריות הנגזרת ממנה לקביעת המדיניות, לאספקת שירותי הליבה לציבור ולפיקוח עליהם, רואה בארגוני החברה האזרחית המעוניינים בכך שותפים באספקת שירותים חברתיים במגוון תחומים.

4. ממשלת ישראל מעריכה ומוקירה את נכונותה של הקהילה העסקית לתרום ממשאביה למטרות שאינן כלכליות גרידא. הממשלה קוראת לאנשי עסקים ולחברות פרטיות להמשיך ולפעול מתוך תפיסה של אחריות חברתית והכרה בחשיבות הקהילה והחברה, ותפעל מצדה לעודד פעילויות כאלה.

5. ממשלת ישראל רואה צורך ביצירת בסיס לשיח מתמשך בין המגזרים, לחיזוק יחסי השותפות ולהעמקת חילופי הידע ביניהם, באופן שיקדם את הרווחה החברתית, תוך שימור עצמאותם של השותפים ובלא לפגוע באחריות הכוללת של המדינה כריבון. כחלק מתפקידה, תמשיך הממשלה ותממש את אחריותה בתחומי הפיקוח, הביקורת והרגולציה.

איור 8 שלהלן ממפה את סוגי השותפים לחינוך פיננסי בישראל, בחלוקה למגזרים. מיפוי זה משקף את מאפייניהם הכלליים של הגורמים המעורבים, ושיהיו מעורבים, בחינוך פיננסי בישראל. כפי שיוצג להלן, לכל מגזר נקודות חיבור שונות ותרומות ייחודיות לחינוך פיננסי. לצד השונות במאפייני השותפים השונים, מטרת פעילותם תואמת גם את החזון - חברה בעלת אוריינות פיננסית גבוהה, שפרטיה מקבלים החלטות פיננסיות מושכלות המאפשרות רווחה כלכלית בת-קיימא. הדרך האופטימלית לקידום חזון זה הינה שיתוף פעולה בין הגורמים, הן בצורת שיתוף ידע וניסיון והן ביצירת יוזמות משותפות ואיגום משאבים.

איור 8: מיפוי השותפים לחינוך פיננסי

3.2.1. הציבור

הציבור, הן כיחידים והן כמשקי בית, הוא קהל היעד המרכזי של חינוך פיננסי ושלל תכניות חינוך פיננסי הנגזרות מהאסטרטגיה הלאומית. שכן, טובת ורווחת הציבור הן שעומדות בבסיס המדיניות והחזון. בחיי היומיום, נטל ההתנהלות הפיננסית מוטל על כתפי הצרכן: הוא נדרש לקבל החלטות פיננסיות יומיומיות וחד-פעמיות, לגבי עצמו ולגבי משפחתו, בעוד המדינה אמונה על יצירת שווקים פיננסיים תחרותיים, יעילים, הגונים ושקופים. חינוך פיננסי עשוי להתרחש גם ברמה של צרכן בודד וגם במסגרת תא משפחתי, במטרה לעודד דיון כלכלי מושכל ושיתוף פעולה בין כל בני הבית.

המשבר הכלכלי העולמי ב-2008 והמחאה החברתית בישראל בקיץ 2011 יצרו מעין "רגע לימודי" (Teachable Moment), המעלה את מודעות הציבור לנושאים כלכליים בכלל ולחשיבות חינוך פיננסי בפרט. יש לנסות ולשמר מודעות זו ולרתום את הציבור כולו לחינוך פיננסי, בכדי לשפר את האוריינות הפיננסית ולאפשר לו כלים מתאימים לחיים במאה ה-21.

3.2.2. המגזר הציבורי

המגזר הציבורי, הכולל את הממשלה והשלטון המקומי, הוא הגורם העיקרי העוסק בקביעת מדיניות בכלל ומדיניות כלכלית-חברתית בפרט. בשנים האחרונות עסקו גופי ממשלה שונים בהיבטים מסוימים של חינוך פיננסי. הרגולטורים הפיננסיים השונים, קרי, **אגף שוק ההון, ביטוח וחיסכון במשרד האוצר, הפיקוח על הבנקים בבנק ישראל, ורשות ניירות ערך**, פעלו להגברת האוריינות הפיננסית של צרכנים בתחומי אחריותם, כצעד משלים לרגולציה להגנת הצרכן אותה הם מקדמים. פעילות זו נעשתה, בין היתר, באמצעות הנגשת מידע צרכני, הגברת שקיפותם של גופים ומתווכים פיננסיים כלפי צרכנים ושימוש במסעי הסברה לקידום מודעות למהלכים אלה. **משרד האוצר ובנק ישראל**, כגופים המתווים מדיניות כלכלית בישראל, שותפים גם הם בקידום חינוך פיננסי.

המועצה הלאומית לכלכלה, שהיא הגוף המייעץ לראש הממשלה בנוגע למדיניות כלכלית, הקימה פורום בין-משרדי שפעל בשנתיים האחרונות כצוות היגוי לתיאום פעולות הנוגעות לחינוך פיננסי. בין יתר הישגי הפורום, ניתן למנות את החלטת משרד החינוך לפתח מקצוע לימוד חדש של חינוך פיננסי ולהטמיעו תחילה בכיתות י'. כמו כן, קידם הפורום, באמצעות הלמ"ס, סקר בנושא אוריינות פיננסית של האוכלוסייה הבוגרת בישראל כנזכר לעיל.

כאמור, מתוך הכרה בחשיבות חינוך פיננסי, **מחלקת חינוך פיננסי באגף שוק ההון, ביטוח וחיסכון במשרד האוצר** הוקמה כגורם המרכז ומוביל חינוך פיננסי עבור הממשלה כולה. תפקיד מחלקת חינוך פיננסי להתוות אסטרטגיה לאומית בנושא, להנגיש מידע לציבור הרחב בתחום חינוך פיננסי, לקדם תכניות חינוך פיננסי ושיתופי פעולה לחינוך פיננסי ולהנחותם בהתאם לאסטרטגיה הלאומית, לקדם את יישום האסטרטגיה הלאומית, לבצע מדידה והערכה שוטפות של

התכניות השונות לחינוך פיננסי ושל האסטרטגיה הלאומית בנושא, ולקדם ידע ומחקר בתחום.

משרד החינוך מהווה אף הוא שותף מרכזי בקידום חינוך פיננסי, הן בשל הידע והניסיון הרב הצבורים אצלו בתחום הפדגוגי והן בשל נגישותו לכל הילדים ובני הנוער בישראל, מהגן ועד סיום התיכון. מערכת החינוך מספקת בסיס חינוכי וערכי לכל ילד באמצעות ידע ומיומנויות הכרחיים להתנהלות כבוגר עצמאי. במסגרת זו יש להקנות גם ידע ומיומנויות בתחום הפיננסי, על מנת לאפשר לילדים של היום כלים להתנהל בצורה אחראית ומושכלת כבוגרים של המחר.

המועצה הישראלית לצרכנות ומשרד התעשייה, המסחר והתעסוקה עוסקים בקידום נושאים של צרכנות נבונה וזכויות וחובות בשוק העבודה, הכלולים גם הם בחינוך פיננסי, יהיו אף הם שותפים בקידום חינוך פיננסי בישראל בהתאם לתחומי אחריותם.

בנוסף לגורמים שהוזכרו לעיל, קיימים גופי ממשלה רבים המקיימים ממשקים עם הציבור הרחב או עם קהלים מסוימים סביב צמתי חיים מרכזיים הכרוכים גם בהחלטות פיננסיות משמעותיות. בין גופים אלה ניתן למנות את **צה"ל ומשרד הביטחון, מנהלת השירות האזרחי-לאומי, הרבנות הראשית והמועצות הדתיות תחת המשרד לשירותי דת, המוסד לביטוח לאומי ומשרד הרווחה והשירותים החברתיים, המשרד לאזרחים ותיקים, המשרד לענייני מיעוטים והרשות לפיתוח כלכלי של המגזר הערבי, הדרוזי והצ'רקסי, הרשות לקידום מעמד האישה, הרשויות המקומיות ועוד.**

מעבר למעורבותו הישירה של המגזר הציבורי, על זרועותיו ויחידותיו השונות, בהתוויית מדיניות מותאמת חינוך פיננסי, המגזר הציבורי מהווה שותף עקיף לחינוך פיננסי מעצם היותו מעסיק מרכזי בישראל. כמעסיק רחב היקף, המגזר הציבורי יכול להוות דוגמה למקומות עבודה פרטיים ולפעול להגברת אוריינות פיננסית בקרב עובדיו. לפיכך, המגזר הציבורי מהווה שותף מהותי בקידום חינוך פיננסי, בשל אחריותו לרווחת הציבור ונגישותו לציבור הרחב.

3.2.3. המגזר הפרטי

המגזר הפרטי כולל בתוכו מגוון רחב של **עסקים הפועלים למטרת רווח**, וביניהם גם **כלי תקשורת**, וכן עסקים הפועלים גם ממניעים נוספים כגון **עסקים חברתיים**. במגזר זה כלולים גם גופים פיננסיים ומתווכים פיננסיים, אך בשל הקשר הייחודי שלהם לנושא יתוארו בסעיף נפרד בהמשך.

עסקים הפועלים למטרת רווח, בין אם כעסקים חברתיים ובין אם לאו, הם שותפים חשובים בקידום ומתן חסות לפעילויות שונות לרווחת הציבור. חלק מהעסקים החברתיים אף מוקדשים באופן בלעדי לחינוך פיננסי, והם פועלים להקנות ידע פיננסי ומיומנויות כלכליות לקהל לקוחותיהם. עסקים מסוג זה נפוצים בעולם ובשנים האחרונות החלו להופיע גם בישראל.

בתוך כך, נהוג למנות גם את **המעסיקים** כמשתייכים למגזר הפרטי מאחר שרובם פועלים במסגרת עסקים למטרת רווח, אך נתייחס כאן גם למעסיקים

הפועלים במסגרת גופים שאינם למטרת רווח. בדומה למגזר הציבורי, מעסיקים או איגודי מעסיקים ואיגודי עובדים יכולים ליזום תכניות לחינוך פיננסי למען רווחתם הפיננסית של העובדים. המעסיקים, בשיתוף איגודי העובדים ואיגודי המעסיקים, הינם בעלי נגישות רחבה לקהל היעד כמו גם ניסיון בהנגשת מידע כלכלי-תעסוקתי. ניתן לראות בגופים המעסיקים כשותפים לאחריות לתכנון הפנסיוני של עובדיהם, למשל באמצעות הבהרת זכויות העובדים וחובותיהם בהקשר הפיננסי. כל אלו כדי להביא להתנהלות כלכלית נבונה בקרב עובדים ולשפר את רווחתם.

3.2.4. הסקטור הפיננסי

הסקטור הפיננסי, כולל גופים פיננסיים (בנקים, חברות אשראי, חברות ביטוח חברות מנהלות של קרנות פנסיה וקופות גמל, ובתי השקעות) ומתווכים פיננסיים (יועצי ומשווקי השקעות, יועצים ומשווקים פנסיוניים, סוכני ביטוח ויועצים פיננסיים אחרים). הסקטור הפיננסי הינו חלק מהמגזר הפרטי, אך ראוי לאזכור מיוחד בשל היותו מחולל מוצרים ושירותים פיננסיים שלגביהם נדרש הצרכן לקבל החלטה מושכלת. כתוצאה מכך, לגופים ולמתווכים פיננסיים אחריות לא מבוטלת להתנהלות הצרכנים בשווקים הפיננסיים ולהשלכות של המוצרים והשירותים הפיננסיים על התנהלות זו.

לשם כך, פועלים גופים ומתווכים פיננסיים לספק לצרכן מידע וייעוץ מהימנים, מקיפים ובשפה פשוטה, כדי לאפשר לו לקבל החלטה פיננסית מושכלת, המותאמת לצרכיו, הן בשל רגולציה הנכפית עליהם והן בשל רגולציה עצמית שהם בוחרים ליישם.

לכאורה, לגופים ומתווכים פיננסיים אינטרס כלכלי-עסקי שלא למסור לצרכן מידע מלא ובהיר ולצמצם את יכולתו לקבל החלטה פיננסית מושכלת. אך גישה מיושנת זו כמעט שנעלמה מן העולם. בעידן המודרני של ריבוי ערוצי תקשורת וזמינות גבוהה של מידע, וביתר שאת אף בשל היווצרות רשתות חברתיות, מידע שלילי על גוף עסקי מתפשט מהר יותר ממידע חיובי אודותיו. תהליכים אלה, הביאו לפיתוח גישה חדשה, לפיה גופים ומתווכים פיננסיים פועלים לקדם חינוך פיננסי של לקוחותיהם באופן אקטיבי, כדי לסייע לו לקבל החלטות פיננסיות מושכלות ולרכוש מוצרים ושירותים פיננסיים המותאמים להעדפותיו, צרכיו ומצבו הכלכלי. גישה זו פותחה מתוך הבנה כי חינוך פיננסי משרת את האינטרסים של הצרכן ושל הגופים והמתווכים הפיננסיים גם יחד (Win-Win Situation).

תועלתו של הצרכן ברורה, שכן התנהלות פיננסית מושכלת תוביל לשיפור ניכר ברווחתו הפיננסית. תועלתם של גופים ומתווכים פיננסיים, נובעת מהגברת המודעות של הצרכנים למוצרים ושירותים פיננסיים, מבחירה מושכלת של מוצרים ושירותים פיננסיים התואמים את העדפות הצרכנים ואת רמת הסיכון הרצויה עבורם, וכתוצאה מכך, מצמצום שיעורי חוב וחדלות פירעון של הצרכנים. עם זאת, יש לוודא כי מעורבות גופים ומתווכים פיננסיים בחינוך

פיננסי עולה בקנה אחד עם מטרות חינוך זה ואינה משלבת מסרים שיווקיים בלתי הולמים.

3.2.5. המגזר השלישי-אזרחי

כאמור לעיל, ממשלת ישראל רואה בארגוני החברה האזרחית שותפים בתהליכי קידום החברה הישראלית, בעיצוב המדיניות ובמתן שירותים. המגזר השלישי-אזרחי כולל **עמותות ומלכ"רים** שונים לצד **מוסדות אקדמיה, ומתנדבים** יחידים הפועלים באופן עצמאי מתוך זיקה לנושא ואמונה בחשיבותו. תרומתו העיקרית של המגזר השלישי-אזרחי בנגישותו לציבור רחב ובפרט לקבוצות חלשות בחברה, כקהל יעד מרכזי בפעילותו.

גופי מגזר שלישי-אזרחי יכולים לספק חינוך פיננסי לאוכלוסיות רחבות כמעטפת משלימה לחינוך פיננסי במסגרת החינוך הפורמלי בבתי הספר. בדומה למגזר הפרטי, מעורבות המגזר השלישי-אזרחי בחינוך פיננסי בישראל נחלקת לשני סוגים: גופים המשלבים תכני חינוך פיננסי בפעילותם השוטפת וגופים שעיסוקם הבלעדי הוא בחינוך פיננסי. בעוד שהראשונים משלבים ומקדמים יעד זה כחלק מקידום מטרותיהם השונות, האחרונים הוקמו מתוך הכרה בחשיבות חינוך פיננסי וסך כל משאביהם מוקדשים למטרה זו. כמו כן, מעצם היותם גופים הפועלים באופן וולונטרי, ללא כל כוונת רווח, ניתן לבטל כל חשש לקידום תכנים שיווקיים במסגרת פעילותם.

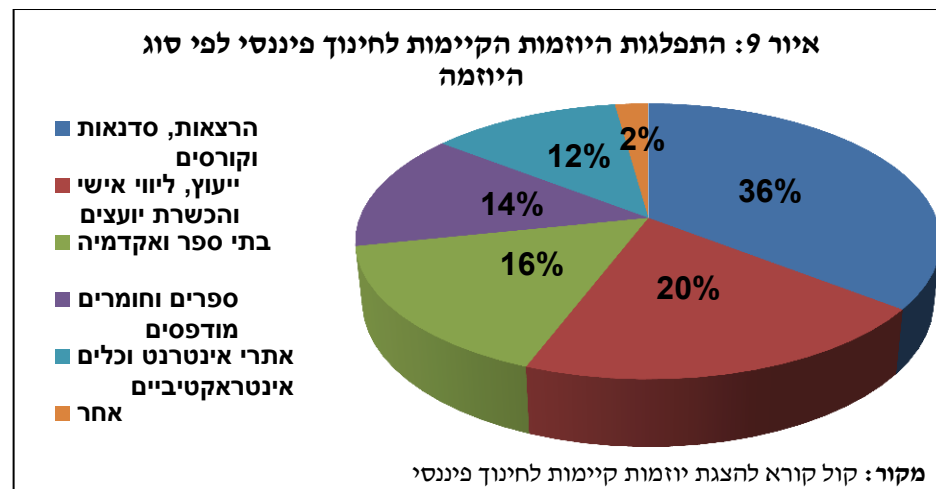
בפעילות חינוכית בעלת היבטים חברתיים-כלכליים כמו חינוך פיננסי, ישנה חשיבות רבה למסגרת תמיכה קהילתית המערבת גורמים מתוך הקהילה בהובלת שינוי התנהגותי ותמיכה בחברי הקהילה. תמיכה קהילתית כזו נבנית במידה רבה על ערך ההתנדבות והנתינה. מתנדבים עשויים לחולל שינוי משמעותי באמצעות הירתמות למען מטרה מאוחדת, ומסייעים בגישור על פערי משאבים וביצירת קשר בלתי אמצעי בין חלקי הקהילה השונים.

3.3. מיפוי יוזמות קיימות לחינוך פיננסי בישראל

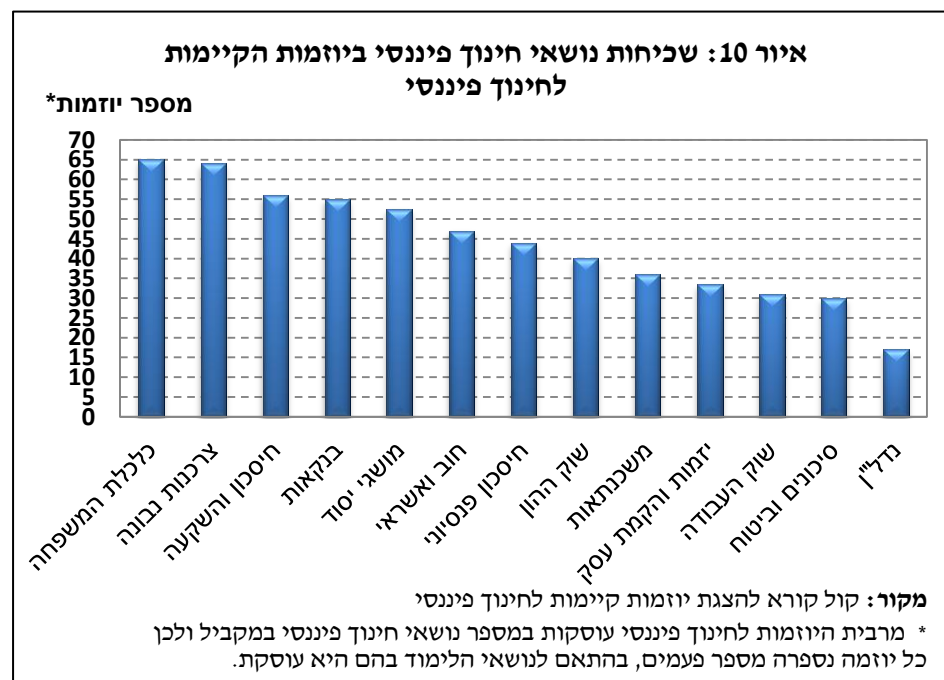
כשלב מקדים לגיבוש האסטרטגיה הלאומית ובהמשך למיפוי השותפים המתואר לעיל, עלה הצורך במיפוי מגוון היוזמות והפעילויות הקיימות לחינוך פיננסי בישראל. מיפוי היוזמות הקיימות נועד לסייע לאמוד את היקף הפעילויות המתרחשות והנושאים המטופלים על ידן, לזהות פרקטיקות ואמצעי הערכה אפקטיביים ולאתר פערי מידע וקהלי יעד רלוונטיים. לשם כך, מחלקת חינוך פיננסי יצאה במאי 2012 **בקול קורא להצגת פעילויות ויוזמות קיימות לחינוך פיננסי**. עשרות חברות, גופים, ארגונים ועמותות השיבו לפנייה זו ומילאו שאלון אודות פעילותם בתחום. רשימת הגורמים העוסקים בחינוך פיננסי ונענו לקול הקורא מפורטת כנספח למסמך זה. להלן סקירה כללית של ממצאי השאלונים, בהצגה לפי מאפייני הפעילויות השונות. סקירה זו מבוססת על הנתונים העולים משאלונים שהתקבלו בלבד.⁴⁰

⁴⁰ המיפוי שמוצג להלן מתבסס על נתוני סך השאלונים שהתקבלו עד כה. נוסח הקול הקורא והשאלון מופיעים באתר [מחלקת חינוך פיננסי](#).

❖ **סוג פעילות** - למרות השונות בין היוזמות השונות לחינוך פיננסי, על מאפייניהן ונושאייהן, ניתן לסווג את היוזמות השונות למספר קבוצות כלליות לפי סוג הפעילות, כמוצג באיור 9. באופן טבעי, סדנאות, הרצאות וקורסים מהווים נתח מרכזי מפעילויות החינוך הפיננסי בישראל (36%). פעילויות אלו בתוספת שיעורי חינוך פיננסי בבתי-הספר ובאקדמיה מהווים מעל למחצית מהפעילויות בתחום. ייעוץ פיננסי וליווי אישי, במהלכם תכני החינוך הפיננסי מותאמים למצבו של הפרט, מהווים כלים נפוצים אף הם (20%). תכניות רבות מסתייעות בליווי ובייעוץ פרטני, ככלי משלים לחינוך הפרונטלי, במטרה ליצור מעטפת כוללת עבור הפרט. לבסוף, פלטפורמות נוספות לחינוך פיננסי, הן חומרי מידע מודפסים והן כלים טכנולוגיים, מופיעות בשכיחות נמוכה יותר (14%-ו-12% בהתאמה).

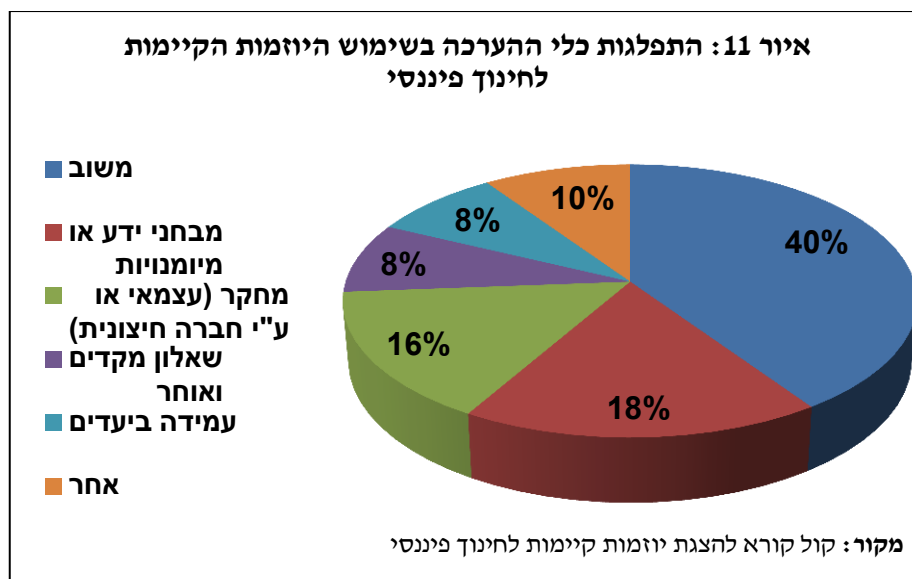
❖ **נושאים** - איור 10 שלהלן מציג את שכיחות הנושאים בהן עוסקות היוזמות לחינוך פיננסי. מניתוח ממצאי השאלונים עולה כי מרבית היוזמות, עוסקות במקביל במספר נושאים. הנושאים הנפוצים ביותר הינם כלכלת המשפחה, צרכנות נבונה, בנקאות, חיסכון, השקעה ובנקאות. כל אחד מהנושאים הללו מכוסים על-ידי למעלה מ-55 תכניות לחינוך פיננסי.

❖ **קהלי יעד** - מניתוח קהלי היעד של התכניות השונות לחינוך פיננסי עולה כי קיים מגוון רחב של קהלי יעד וכי לא ניתן לאתר מאפיינים ייחודיים בקרב משתתפי תכניות לחינוך פיננסי; התכניות השונות מכוונות לכל הגילאים, החל מגיל 4 ומעלה. חלקן פונות לציבור לקוחות או לחברים בארגון המפעיל וחלקן פונות לקהל הרחב. תכניות מסוימות מיועדות לפגוש את הפרט בצמתים חשובים בחייו, ולכן פונות לקהלי יעד של חיילים, סטודנטים, עובדים בראשית דרכם, זוגות צעירים, רוכשי משכנתה, ואוכלוסיית הגיל השלישי. תכניות אחרות מיועדות לקבוצות אוכלוסייה ייעודיות, כגון נשים, עולים, בני מיעוטים, דתיים, מעוטי הכנסה ויושבי פריפריה. במקרים מסוג זה, תכני התכנית וערוצי הפצתם מותאמים למאפייני הקבוצה הספציפית אליה התכנית מיועדת. לבסוף, תכניות שונות פונות גם לאנשי מקצוע, כגון עובדי רווחה, בשל יכולתם להוות סוכני הפצה לחינוך פיננסי. לפיכך, קיימת שונות רבה בקהלי היעד ומאפייניהם. בנוסף על כך, מפעילי תכניות רבים מציעים מגוון תכניות הפונות לקהלי יעד שונים. מרבית התכניות מגיעות בפועל לקהל מצומצם בלבד.

❖ **הגוף המפעיל** - תכניות חינוך פיננסי מופעלות על-ידי גורמים שונים משלושת המגזרים, הציבורי, הפרטי והשלישי כאחד. התכניות המופעלות על-ידי המגזר הפרטי מהוות כשני שליש מכלל התכניות הקיימות לחינוך פיננסי. מתוכן, הגופים הפיננסיים מהווים נתח משמעותי ממפעילי התכניות. התכניות המופעלות על-ידי הגופים הפיננסיים מהוות כ-30% מסך התכניות במגזר הפרטי, וכ-15% מסך התכניות לחינוך פיננסי. ניתן לזהות נתח צר יחסית של יוזמות שנוצרו בזכות שיתוף פעולה חוצה-מגזרי.

❖ **כלי הערכה** - חשיבות כלי הערכה לאמידת אפקטיביות תכניות לחינוך פיננסי נסקרה בסעיף 2.2.7 שלעיל. מניתוח ממצאי השאלונים, עולה כי מעל לשליש מהיוזמות לחינוך פיננסי לא נעזרות כלל בכלי הערכה לאמידת יעילותן. התפלגות כלי הערכה שבשימוש תכניות לחינוך פיננסי אשר עושות שימוש בכלים אלו מוצג באיור 11. מהתפלגות זו עולה כי משוב לאחר הפעילות הינו כלי ההערכה הנפוץ ביותר (40%). הכלי השני בתפוצתו הוא שאלוני ידע ומיומנויות, הבוחנים את הפנמת החומר הנלמד (18%). מחקרי הערכה, המבוצעים הן על-ידי הגוף המפעיל עצמו והן על-ידי חברות הערכה חיצוניות, מהווים 16% מסך כלי ההערכה. לבסוף, שאלון מקדים לפעילות ומאוחר לה (שאלון פרה ופוסט) ובחינת עמידה ביעדים אישיים מהווים אף הם כלי הערכה נפוצים (8% עבור כל כלי הערכה).

מיפוי היוזמות הקיימות לחינוך פיננסי בישראל שהובא לעיל מתאר פעילות ענפה ומתפתחת בתחום זה. קיימות עשרות יוזמות, מסוגים שונים, אשר עוסקות בנושאים מגוונים ופונות לקהלי יעד משתנים. כמו כן, נעשה שימוש מסוים בכלי הערכה לאמידת האפקטיביות של היוזמות הללו. יחד עם זאת, ישנו צורך בהכוונת הפעילות הקיימת בתחום ובקידום יוזמות חדשות, בהתאם למטרות האסטרטגיה שהוצגו לעיל. בנוסף, ישנה חשיבות רבה למחקר אודות אמידת חינוך פיננסי ופיתוח כלי הערכה הולמים.

4. נספחים

4.1. טבלת יעדי האסטרטגיה הלאומית ומועדי השלמתם⁴¹

מטרות החינוך הפיננסי

מטרה	יעד	כיווני פעולה	מועד להשלמה
העלאת מודעות לחינוך פיננסי (סעיף 2.3.1)	מודעות גבוהה של פעילים בחינוך פיננסי לאסטרטגיה הלאומית	פרסום האסטרטגיה הלאומית באמצעות אתר אינטרנט של מחלקת חינוך פיננסי, רשת אנשי קשר של פעילים בתחום החינוך הפיננסי ובאמצעות קמפיין פרסומי.	יוני 2013
		עריכת כנס מקצועי בחינוך פיננסי בנושא האסטרטגיה ואופן יישומה.	שנה מאימוץ האסטרטגיה על-ידי הממשלה
		השגת שיעור הכרות עם האסטרטגיה הלאומית של כ-80% בקרב הפועלים בחינוך פיננסי בישראל.	שנתיים מאימוץ האסטרטגיה על-ידי הממשלה
	מודעות ציבורית גבוהה לחינוך פיננסי	עריכת קמפיין שנתי מרכזי, אחד לפחות, לקידום תכנית או מסרים שונים של חינוך פיננסי, בשיעור חשיפה של 33% מקהל היעד.	החל משנת 2013
		עריכת "שבוע חינוך פיננסי" לאומי, בסמוך לחג הפסח, המאפשר שילוב מספר מסרי חינוך פיננסי הנוגעים למאפייני החג (יציאה מעבדות לחירות כלכלית, ניקיון וסדר בבלגן הפיננסי, מיתון הוצאות מרובות סביב החג וכו'). במסגרת השבוע יערכו פעילויות שיא שונות לחינוך פיננסי, יושקו יוזמות שונות לחינוך פיננסי ויינתן כיסוי תקשורתי נרחב לנושאי חינוך פיננסי. פעילות זו תיערך בדגש על מערכת החינוך וגופים מובילי דעת קהל (כלי תקשורת, מקומות עבודה גדולים, רשויות מקומיות מרכזיות, כנסת ישראל וכו').	אפריל 2014
		עריכת תחרות שנתית לפעילים בחינוך פיננסי, במהלך "שבוע החינוך הפיננסי". בתחרות יינתן פרס כספי או תעודת הוקרה לאזרח הפועל בהתנדבות לקידום חינוך פיננסי, לעמותה המקדמת חינוך פיננסי, ולגוף פרטי הפועל למען חינוך פיננסי.	החל מ"שבוע החינוך הפיננסי" הראשון (אפריל 2014).
		עריכת תחרויות שונות כגון תחרות כרזות, אפליקציות, סרטונים, שירים, פרסומות וכדומה, במסגרת פעילות "שבוע החינוך הפיננסי".	החל מ"שבוע החינוך הפיננסי" הראשון (אפריל 2014).
		עריכת סקר מלווה לבדיקת אפקטיביות ושיעור החשיפה של כל אחד מהקמפיינים והפעילויות המנויות בסעיף זה.	מתמשך

⁴¹ מימוש היעדים ייעשה בהובלת מחלקת חינוך פיננסי תוך הירתמות כלל השותפים הרלוונטיים, בהתאם לתחומי התמחותם, לנושאי הפעילות ולקהל יעדה, באמצעות שיתוף משאבים חומריים ואנושיים כאחד.

אסטרטגיה לאומית לקידום חינוך פיננסי בישראל

מטרה	יעד	כיווני פעולה	מועד להשלמה
העלאת מודעות לחינוך פיננסי - המשך (סעיף 2.3.1)	שיח ציבורי ער על חינוך פיננסי	גיבוש מתווה להכשרת נאמני חינוך פיננסי, ולאחר מכן איתור ופניה יזומה לכ-100 מובילי דעת קהל רלוונטיים והכשרתם בחינוך פיננסי.	דצמבר 2014
		הכשרת נאמני חינוך פיננסי בכל משרד ממשלתי וגיבוש מתווה לסדנת חינוך פיננסי במקום העבודה.	דצמבר 2014
		הכשרת נאמני חינוך פיננסי בכ-20% מהרשויות המקומיות ולפחות ב-15 הערים הגדולות.	ספטמבר 2015
		עריכת תחרות חינוך פיננסי בין גופים ממשלתיים במסגרת "שבוע החינוך הפיננסי".	שבוע חינוך פיננסי ב-2015
		הכנסת "פינת חינוך פיננסי" לתכניות טלוויזיה ורדיו שונות העוסקות בנושאים כלכליים-צרכניים, בה יידונו נושאים שונים בהתאמה למועדים בלוח השנה (חגים, קבלת דוחות מידע מגופים פיננסיים, סוף שנת כספים, פתיחה וסיום שנת לימודים, פרסום סקר לאומי וכדומה).	במהלך 2013-2014 ואילך
		פרסום מוסף חינוך פיננסי בעיתונים מרכזיים, במסגרת "שבוע החינוך הפיננסי".	החל מ"שבוע החינוך הפיננסי" הראשון (אפריל 2014).
		קידום פרויקט משותף אחד לפחות עם כלי תקשורת בכל ערוץ מדיה, כגון: שעשועון טלוויזיוני, חידונים וכדומה, במשך כמה חודשים לפחות, לקידום מודעות לחינוך פיננסי.	יוני 2018
הנגשת מידע פיננסי מותאם למעגל החיים (סעיף 2.3.2)	מקור מידע אינטרנטי בהיר, אמין ומקיף לחינוך פיננסי	הקמת אתר אינטרנט מרכזי לחינוך פיננסי.	מאי 2013
		עריכת קמפיין תקשורתי להעלאת המודעות לקיומו של אתר אינטרנט מרכזי לחינוך פיננסי ולערך המוסף שבו.	דצמבר 2013
		השגת שיעור הכרות עם אתר האינטרנט של 15% מהאוכלוסייה בגילאי 20-40 שהשתמשו בו לפחות פעם אחת.	דצמבר 2015
		הגעה ל-1,000,000 כניסות לאתר האינטרנט והכלים האינטראקטיביים.	5 שנים מפיתוח הכלים
	מידע פיננסי ממוקד ותמציתי בהתאם לצמתי החלטה	גיבוש חמש ערכות מידע לפחות בחמש השנים הקרובות, בדגש על נושאים העולים מסקר האוריינות הפיננסית הלאומי שנערך על-ידי הלמ"ס בשנת 2012.	דצמבר 2017
		הפצת כל ערכת מידע באמצעות גורמים רלוונטיים לקהל היעד, מעקב שוטף אחר שיעורי ההפצה והגעה ל-20% מקהל היעד לפחות, תוך שנתיים מהתחלת הפצת כל ערכה.	מדי שנתיים, מ-2015 ואילך
		השגת שיפור של 10% לפחות ברמת הידע, העמדות ודפוסי ההתנהגות של הציבור, בסקר אוריינות פיננסית לאומי שיערך בשנת 2015 (ראה גם יעדים בסעיף 2.3.7), בהשוואה לסקר הלאומי שנערך בשנת 2012, ביחס לנושאים הכלולים בערכות המידע	דצמבר 2015

אסטרטגיה לאומית לקידום חינוך פיננסי בישראל

מטרה	יעד	כיווני פעולה	מועד להשלמה
הקניית מיומנויות ליבה פיננסיות (סעיף 2.3.3)	רשימה מוגדרת ומפורטת של מיומנויות ליבה פיננסיות	פרסום רשימת מיומנויות ליבה מפורטת.	יוני 2013
		פרסום רשימת תכנים מומלצים ללימוד במסגרות פנאי לפי נושאי לימוד וגיל.	דצמבר 2013
		שימוש ברשימת מיומנויות הליבה ותכנים מומלצים בקרב מפעילי תכניות בשיעור של כ-50% מתוך סך התכניות לחינוך פיננסי במסגרות פנאי.	דצמבר 2016
	פיתוח מיומנויות ליבה באמצעות כלים אינטר-אקטיביים	השגת ציון של 80% לפחות בסקר שביעות רצון בקרב משתמשי הכלים האינטראקטיביים.	ינואר 2015
		השגת שיפור של 10% לפחות, ברמת אוריינות פיננסית, כפי שתעלה מהסקר הלאומי לאוריינות פיננסית שיערך בשנת 2015 ביחס לסקר הלמ"ס משנת 2012, ביחס לכל אחד מנושאי החינוך הפיננסי אשר לגביהם פותח כלי אינטראקטיבי.	דצמבר 2015
	בוגרי מערכת החינוך בישראל בעלי אוריינות פיננסית	עריכת הכשרות מתאימות למורים המלמדים בכיתה י', להוראת התכנית הקיימת.	במהלך שנת הלימודים תשע"ד-תשע"ה
		התאמת תכנית הלימוד לחינוך פיננסי בכיתות י' למגזר החרדי ושילובה באולפנות וסמינרים לבנות.	החל משנת הלימודים תשע"ד
שינוי דפוסי התנהלות פיננסית של הציבור (סעיף 2.3.4)	דפוסי התנהלות פיננסית תקינה בקרב הציבור	הפחתה של כ-10% בשיעור בעלי חשבון בנק אשר היו באוברדרפט במהלך השנה החולפת.	דצמבר 2015
		השגת גידול של כ-10% בתכיפות המעקב אחר חשבון העובר ושב בקרב בעלי חשבון עובר ושב.	דצמבר 2015
		הפחתה של כ-5% בשיעור בעלי חוב או חיוב כספי שלא שולם במועד בשנה חולפת.	דצמבר 2015
	מודעות לגורמים מקצועיים להכוונה וייעוץ והסתייעות בהם	השגת שיעור גידול של כ-10% בשיעור המסתייעים בגורמים מקצועיים להכוונה וייעוץ.	דצמבר 2015
		השגת שיעור גידול של כ-20% בשיעור האוכלוסייה בעלת מודעות לסוגי היועצים הפיננסיים הקיימים.	דצמבר 2018
	קידום אוריינות פיננסית בקרב קבוצות ייעודיות (סעיף 2.3.5)	גיבוש תכנית לחינוך פיננסי לכל אחת מהקבוצות הייעודיות והפצתה באמצעות שיתוף פעולה עם מנהיגות קהילתית או מובילי דעת קהל רלוונטיים בכל אחת מהקבוצות.	יוני 2018
		עריכת קמפיין ייעודי, אחד לפחות, עבור כל אחת מהקבוצות הייעודיות המלווה את תכנית החינוך הפיננסי המתאימה.	יוני 2018

אסטרטגיה לאומית לקידום חינוך פיננסי בישראל

מטרות מסייעות לתהליך חינוך פיננסי

מטרה	יעד	כיווני פעולה	מועד להשלמה
יצירת שיתופי פעולה בחינוך פיננסי (סעיף 2.3.6)	שיח בין-מגזרי אודות חינוך פיננסי ברמות שונות	אישור הצעת החוק בכנסת להקמת גוף מייעץ.	מרץ 2013
		מינוי חברי המועצה המייעצת, תוך חודשיים מיום פרסום החוק ברשומות וכינוסה לראשונה תוך ארבעה חודשים מיום פרסום החוק ברשומות.	אפריל 2013
		בניית פלטפורמה קבועה לשיח בין-מגזרי.	ינואר 2013
		קיום שיח מתמשך באמצעות הפלטפורמה לשיח בין-מגזרי, בתדירות חצי-שנתית לפחות.	החל מהקמת הפלטפורמה (ינואר 2013)
		עריכת כנס מרכזי לחינוך פיננסי, בתדירות דו-שנתית לפחות.	תדירות דו-שנתית, לראשונה עד אמצע 2013
		עריכת עדכון תקופתי אשר יופץ לרשת אנשי הקשר הפעילים בתחום החינוך הפיננסי.	בתדירות רבעונית לפחות, החל מספטמבר 2013
פעילות משותפת ומתואמת של גורמים פעילים בחינוך פיננסי	יצירת ממשק המאפשר חיבור בין פרטים המעוניינים להתנדב לבין גורמים, עמותות בפרט, התרים אחר מתנדבים מתאימים לפעילות חינוך פיננסי	עידוד גופים פיננסיים לקדם יוזמות לחינוך פיננסי כנותני חסות ו/או כפלטפורמה להפצת היוזמות, כחלק מממשל תאגידי ראוי המבטא אחריות חברתית לשימוש מושכל ואחראי במוצרים ובשירותים פיננסיים המשווקים לצרכנים. בחינת הצורך בכתיבת קוד אתי לגופים פיננסיים המעורבים ביוזמות שונות לחינוך פיננסי.	ינואר 2014
		עידוד גופים פיננסיים ומתווכים פיננסיים לספק ללקוחותיהם מידע תומך להחלטה הקשורה לרכישת מוצר או שירות פיננסי מהגוף או באמצעות המתווך הפיננסי. מידע זה יינתן באמצעות הפניה למקור מידע אובייקטיבי, מהימן וברור לצרכן, המסייע בקבלת החלטה לגבי אותו מוצר או שירות, כגון: אתר האינטרנט המרכזי לחינוך פיננסי, אתרי רגולטורים פיננסיים ואחרים. בנוסף, ייערך קוד אתי לגופים פיננסיים המעורבים ביוזמות שונות לחינוך פיננסי, עד דצמבר 2013.	דצמבר 2016
		עידוד פרסום אחראי של מוצרים ושירותים פיננסיים על ידי גופים פיננסיים, בשל אחריותם המשותפת לקידום התנהלות כלכלית מושכלת בקרב הציבור.	יוני 2018
		קידום שיתופי פעולה עם גופים בעלי ממשק לפרט בצמתי החלטות בחייו, בהתאם לשלבי החיים, כדי לקדם תכניות חינוך פיננסי שונות לצרכנים (למשל, צה"ל לחיילים, מנהלת השירות האזרחי-לאומי למתנדבי השירות האזרחי-לאומי, מוסדות השכלה גבוהה ואגודות סטודנטים לתלמידי המוסדות, הרבנות הראשית לזוגות לקראת נישואין, טיפת חלב למשפחות צעירות, ביטוח לאומי לאוכלוסיית הגיל השלישי ומקבלי קצבאות שונות, מעסיקים לעובדים לפני פרישה, רשויות מקומיות לתושביהן ועוד)	יוני 2018

אסטרטגיה לאומית לקידום חינוך פיננסי בישראל

מטרה	יעד	כיווני פעולה	מועד להשלמה
עריכת מחקר, מדידה והערכה של חינוך פיננסי ואוריינות פיננסית (סעיף 2.3.7)	ידע מחקרי נרחב אודות התנהלות פיננסית	עידוד מחקרי כלכלה התנהגותית בתחום חינוך פיננסי באמצעות מלגות מחקר לשלושה מחקרים לפחות.	אחת לשנה
		הגדרת שני נושאי מחקר מועדפים לפחות בתחום החינוך הפיננסי.	אחת לשנה
		קידום פעילות לעידוד שיח מחקרי, כגון: כנס לחוקרים, סדנאות מחקר, הרצאות אורח של אנשי אקדמיה, קורס אקדמי וכדומה.	מתמשך
	שיפור במדדי אוריינות פיננסית בקרב הציבור וצמצום דפוסי התנהלות פיננסית בעייתיים	עריכת סקר לאומי לאוריינות פיננסית אחת ל-3 שנים. כחלק מתהליך ההערכה מחדש של אסטרטגיה לאומית זו בשנת 2018, תיבחן גם תדירות הסקר מחדש.	2018, 2015
		שיפור בציון הממוצע בכל סקר לאומי, ושיפור משמעותי יותר בקרב בוגרי תכניות חינוך פיננסי. לאחר פרסום תוצאות הסקר הלאומי, ייערך מיפוי ממוקד של המקומות הטעונים שיפור משמעותי.	2018, 2015
		הגדרת רשימת אינדיקטורים רלוונטיים למעקב.	יוני 2013
		פרסום עדכון חצי שנתי אודות מגמות נבחרות העולות מהאינדיקטורים שהוגדרו.	תדירות חצי שנתית, החל מינואר 2014
		הקמת מאגר ממוחשב של נתוני האינדיקטורים שהוגדרו, המאפשר יכולות תחקור נתונים ועיבודים בסיסיים באופן אוטומטי.	דצמבר 2014
		השתתפות בשאלון לאמידת רמת האוריינות הפיננסית כחלק ממבחני פיז"ה.	2018, 2015
		שיפור בציון האבסולוטי במבחני פיז"ה, תוך שמירה או שיפור על מעמדה היחסי של ישראל ביחס ליתר המדינות.	2018, 2015
		פיתוח סט כלי מדידה והערכה שונים של תכניות חינוך פיננסי.	ינואר 2016
		עידוד עריכת מחקרי הערכה מקיפים לבחינת תכניות לימוד לחינוך פיננסי במערכת החינוך.	דצמבר 2016
		עריכת מחקר הערכה מקיף לבחינת אפקטיביות האסטרטגיה הלאומית לחינוך פיננסי והאמצעים שנקטו ליישומה, לקראת הערכה מחודשת של האסטרטגיה.	יוני 2018
	שימוש שוטף בכלי מדידה והערכה בתכניות חינוך פיננסי	עריכת סדנאות למפעילי תכניות חינוך פיננסי להסבר על כלי המדידה וההערכה שפותחו ואופן השימוש בהם.	דצמבר 2016
		לפחות 20% מהתכניות שפותחו ו-15% מהתכניות הקיימות יעשו שימוש בכלי המדידה שפותחו.	דצמבר 2017

4.2. גורמים העוסקים בחינוך פיננסי בישראל

להלן מפורטים הגורמים העוסקים בחינוך פיננסי בישראל, בחלוקה למגזרים ולפי סדר הא"ב, כפי שעולה מהפניות שהתקבלו במענה לקול הקורא שפורסם :

המגזר הציבורי

- בנק ישראל
- משרד הרווחה
- המועצה הישראלית לצרכנות
- משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה
- המשרד לאזרחים ותיקים
- צה"ל
- משרד האוצר
- משרד החינוך
- רשות ניירות ערך

המגזר הפרטי

- אוצר- ייעוץ כלכלי בע"מ
- ידע שווה
- אורין שפלט- השכלה פיננסית
- יעל נבט- חינוך לאחריות כלכלית
- איגוד המתכננים הפיננסיים בישראל
- כלכלי- המרכז לפיננסיים ויזמות
- איילי- איתור נכסים
- מכון רדליך
- אפרת אייזנר לויט- יועצת עסקית, פיננסית ולכלכלת המשפחה
- מעוף- מכון לייעוץ ואבחון תעסוקתי לנשים ונערות
- אש לידור
- סודות- פרסומים כלכליים
- דני מאני
- סילבי פרידנזון
- הוגו- כלים להפצת ידע משולב
- עדיף תקשורת ומכללת עדיף
- הון משפחתי
- עת לדעת- העשרה חברתית אזרחית בע"מ
- המיץ של פיץ
- רבקה טובי- יעוץ, הנחיה ואימון
- המכללה לפיננסיים וביטוח שליד לשכת סוכני ביטוח בישראל
- רותי שרון
- המרכז להשכלה פיננסית
- שיא המילניום- פתרונות כלכליים
- המרכז ללימודים פיננסיים
- תכלת ייעוץ ונהול השקעות
- HFC- ייעוץ ואימון כלכלי
- טופורק פיני- יועץ לכלכלת המשפחה
- Money Nanny
- טים טק- יעוץ ארגוני בע"מ
- My Control
- טל נדל"ן
- My Investment
- יבולים

הסקטור הפיננסי

- בנק דיסקונט
- מגדל חברה לביטוח
- בנק הפועלים
- מכללת מיטב ומיטב בית השקעות
- בנק לאומי
- פסגות בית השקעות
- גמלה- שירותי יעוץ פנסיוני

המגזר השלישי

- אורט ישראל
- ד"ר טלי תאני-הררי
- האגודה לשמירת זכויות הפרט
- מט"ח
- היחידה למעורבות חברתית- אוניברסיטת
- מט"י רעננה
- תל אביב
- ד"ר מיכאל בן יעקב
- המכון ע"ש גיורא יוספטל
- מרכז אקדמי ויצו חיפה
- המכללה לצמיחה כלכלית
- מסילה לכלכלה נבונה
- העמותה להעצמה כלכלית לנשים
- סביבה תומכת- מרכז לפיתוח יזמות נשית
- העמותה לקידום חינוך פיננסי
- סנונית
- ויזה אירופה
- פעמונים
- חבר משרתי הקבע והגמלאים
- רוח נשית- עצמאות כלכלית לנשים נפגעות אלימות
- חיים בפלוס
- שיעור אחר
- חינוך פיננסי לכל גיל
- חסדי ל"ב